

Privatne knjižnice na primjerima ostavština hrvatskih književnika 20. stoljeća

Biličić Špajdl, Rosana - Nina

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:583087>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
IZVANREDNI STUDIJ BIBLIOTEKATSTVA
ak. god. 2023./2024.

Rosana-Nina Biličić Špajdl

**PRIVATNE KNJIŽNICE NA PRIMJERIMA
OSTAVŠTINA HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA 20.
STOLJEĆA**

Diplomski rad

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Ivana Hebrang Grgić

Zagreb, srpanj 2024.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Handwritten signature in blue ink, appearing to read "R. Z. Bračić".

(potpis)

Sadržaj

Sadržaj.....	iii
1. Uvod.....	1
2. Privatna knjižnica.....	2
2.1. Iz povijesti privatnih knjižnica u Hrvatskoj	2
2.2. Darovana knjižnica i njezino zbrinjavanje	9
3. Zakonodavstvo i skrb za ostavštinu hrvatskih književnika.....	13
4. Zbirke hrvatskih književnika 20. st.....	17
4.1. Knjižnica Ivane Brlić-Mažuranić	17
4.2. Knjižnica Miroslava Krleže	23
4.3. Knjižnica Dragutina Tadijanovića	27
5. Privatne knjižnice kao promicatelji hrvatske baštine i kulturnog turizma.....	31
6. Zaključak.....	34
7. Literatura.....	36
Popis slika	39
Prilog	40
Odgovori Miroslava Bjelobrka, skrbnika ostavštine Dragutina Tadijanovića, na pitanja o ostavštini Dragutina Tadijanovića	40
Sažetak	46
Summary.....	47

1. Uvod

Pisana riječ i knjiga važni su svjedoci kulturnog i znanstvenog napretka svakog naroda. Kao takve oduvijek su bile predmetom interesa zajednice i institucija, ali i prosvijećenih pojedinaca, zaljubljenika u znanje i lijepu književnost. Iz tog interesa uz knjižnice koje imaju javni karakter, nastaju i privatne knjižnice u vlasništvu pojedinaca ili obitelji. Takve knjižnice nose osobni pečat vlasnika. Dok prikupljaju knjige i oblikuju zbirke, vlasnici zapravo ispredaju priču o sebi i vremenu u kojem žive. Na tragu toga, privatne knjižnice u vlasništvu privatnih osoba ili obitelji nastale na tlu Hrvatske, odraz su života, interesa, materijalnih mogućnosti i statusa svojih vlasnika. Iza tog osobnog aspekta krije se neprocjenjiv izvor informacija o gibanjima i interesima hrvatskog društva. Pojedine privatne knjižnice nastale na tlu Hrvatske postale su zbog toga kulturna baština, a slijedom toga i predmetom posebne brige zajednice za njihovo očuvanje.

Primjeri takvih knjižnica svakako su privatne zbirke hrvatskih književnika. Njima je knjiga u središtu interesa pa često stvaraju bogate i vrijedne osobne zbirke. Interes ovog rada privatne su zbirke hrvatskih književnika 20. stoljeća te način njihova čuvanja nakon smrti vlasnika. Ivana Brlić-Mažuranić, Miroslav Krleža i Dragutin Tadijanović svojim su djelovanjem snažno obilježili hrvatsku književnost 20. stoljeća. Značaj i specifičnost zbirke koje su pritom stvorili proizlazi iz vrijednog fonda, ali još i više iz povezanosti s istaknutim književnicima. U želji da te zbirke nastave svjedočiti o njihovim životima, ulažu se naponi kako bi se zbirke očuvale, uredile i u nekom obliku učinile dostupnima javnosti.

Zbirke Ivane Brlić-Mažuranić, Dragutina Tadijanovića i Miroslava Krleže nalaze se u Slavanskom Brodu i Zagrebu, u gradovima s kojima su navedeni književnici bili životom i radom povezani. Neovisno o tome je li briga o njima povjerena gradu (zbirka Miroslava Krleže i zbirka Dragutina Tadijanovića) ili obiteljskom nasljedniku (zbirka Mažuranić-Brlić-Ružić) svijest kako se radi o kulturnoj baštini stavlja pred njih veliku odgovornost. Iz te odgovornosti proizlaze neprestani naponi da se ove zbirke učine vidljivima u lokalnim zajednicama, ali i šire te zauzmu važnu ulogu na području obrazovanja i promicanja hrvatske kulturne baštine.

2. Privatna knjižnica

Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti definira privatnu knjižnicu kao knjižnicu kojoj je osnivač pravna ili fizička osoba. Interes ovog rada su knjižnice osnovane od strane fizičkih osoba, odnosno vlasništvo su privatnih osoba ili obitelji te se u daljnjem tekstu pojam privatna knjižnica upotrebljava isključivo u tom smislu.

Karakteristike privatne knjižnice uvelike ovise o njezinim osnivačima i vlasnicima, odnosno njihovim interesima i mogućnostima. Mogu se razlikovati po tematici i veličini, a različiti mogu biti i motivi i namjera stvaranja zbirke. Vlasnik može stvarati knjižnicu iz profesionalnih razloga ili hobija, zbog osobnog zadovoljstva ili kolekcionarstva (želje za posjedovanjem iznimnih i rijetkih primjeraka) te knjige prikupljati zbog njihova sadržaja, opreme, materijalne ili duhovne vrijednosti (Špoljarić Kizivat, 2020).

Unutar knjižnične struke pojam „privatna knjižnica“ često je problematiziran jer pojedini autori smatraju kako taj naziv sužuje njen smisao, odnosno ne obuhvaća u potpunosti značenje i osobitosti ovakve zbirke. Smatraju kako bi ispravnije bilo nazivati ih knjižnicama privatnika. Ovim bi se nazivom jasno odredilo vlasništvo, ali ne i značenje i mogućnosti korištenja s obzirom na to da je poznato kako se privatnim knjižnicama ne koriste isključivo vlasnici, već su nerijetko dostupne i drugima u koje vlasnici imaju povjerenja, bilo da se njima mogu služiti u kući vlasnika, bilo da su ih vlasnici voljni posuđivati (Stipanov, 2010).

Stvaranje osobnih ili obiteljskih knjižnica općenito se veže uz sloj obrazovanijih ljudi i one kojima su materijalne mogućnosti dozvoljavale nabavu knjiga, osnivanje i održavanje knjižnica. U ranim stoljećima to se poglavito odnosilo na feudalne vladare, plemstvo i svećenstvo, a kasnije na imućnije građane i intelektualce. Izum tiskarskog stroja u 15.stoljeću uvelike je olakšao pristup knjizi i znanju koje se u njoj nalazilo. Od tada do danas privatne knjižnice mogu se sve češće pronaći u kućama književnika, znanstvenika, mislioca, ljudi različitih zanimanja i zvanja, a istinski bibliofili stvorit će neke od najbogatijih i najznačajnijih privatnih knjižnica.

2.1. Iz povijesti privatnih knjižnica u Hrvatskoj

U istraživanju nastanka i razvoja prvih privatnih knjižnica na tlu Hrvatske koristi se više izvora. Najvjerodostojniji izvori jesu inventarni popisi samih vlasnika knjižnica, zatim pisana svjedočanstva o pojedinim zbirkama poput oporuka, darovnica, bilježničkih zapisa, popisa

cenzura i dr. Naposljetku, same knjige koje su do danas sačuvane i pronađene u pojedinim knjižnicama (Stipanov, 2015).

Prva svjedočanstva o knjigama u vlasništvu privatnih osoba na području Hrvatske sežu u rani srednji vijek. Najveći broj knjiga nalazio se tada u samostanskim i kaptolskim zbirkama, a malobrojne knjige izvan crkvenog okruženja bile su u rukama vladara i plemića koji su imali dovoljno sredstava za njihovu nabavu i stvaranje privatnih zbirki. Najviše podataka o njima pronalazi se u darovnicama kojima su po ondašnjem običaju vladari i pripadnici plemstva darivali samostanima knjige za vršenje obreda i obrazovanje klera. Brojniji privatni vlasnici knjiga bili su, ipak, pripadnici svećenstva koji su se knjigom služili u svojem radu.

Privatne zbirke nastale kroz rani srednji vijek bile su malobrojne i s oskudnim fondom. Na to je zasigurno utjecala činjenica da je izrada knjiga bila dugotrajan i skup proces te da su cijene knjiga bile vrlo visoke. Knjige su se uglavnom izrađivale po narudžbi, a poneke su, u skladu s mogućnostima naručitelja, imale vrlo skupocjenu opremu. Sve dok su se knjige prepisivale ručno i na skupom materijalu (pergament, papirus) mogli su ih pribaviti samo pripadnici viših staleža, svećenici i plemići. Također, posjedovanje knjiga za tada većinom nepismeno stanovništvo nije imalo nikakvog smisla. Tek će izum tiskarskog stroja pojednostaviti, ubrzati i pojeftiniti izradu knjige, a što će u konačnici utjecati i na povećanje broja opismenjenog stanovništva. S obzirom na to da su tada knjige bile skupocjene i teško dostupne, a javne knjižnice nisu postojale, još su važnije bile privatne knjižnice kojima su se, usprkos nazivu privatna, služili ne samo vlasnici već i drugi, dakako iz crkvenih i plemićkih krugova. Na taj se način održavao korak s kulturnim i znanstvenim napretkom ostalih europskih naroda. (Stipanov, 2015)

Kasni srednji vijek još će više dati na značenju privatnim knjižnicama. Sve su brojnije knjižnice u vlasništvu svjetovnjaka, a njihov se sadržaj razlikuje od sadržaja crkvenih ili samostanskih knjižnica. U gradovima jača novi stalež trgovaca i obrtnika koji su pismeni i obrazovani, a neki od njih i vrlo ugledni i bogati. Materijalna sigurnost omogućila je i njima nabavljanje knjiga i osnivanje vlastitih knjižnica osobito sada kada se u proizvodnji knjiga sve više upotrebljavao papir što je knjigu učinilo jeftinijom i pristupačnijom. Trgovina jača i odvija se i izvan granica domovine, a studenti odlaze na studij na sveučilišta diljem Europe. To je omogućilo nabavljanje raznovrsnih djela kojima se obogaćuju fondovi knjižnica. Vjerska tematika više nije najzastupljenija. Sve se više traže, prepisuju i kupuju djela antičkih pisaca. Fondovi knjižnica u kasnom srednjem vijeku ukazuju na snažno prelijevanje renesansnog duha iz europskih zemalja. Osobito se to osjeća u dalmatinskim gradovima poput Dubrovnika, Splita,

Kotora, Zadra, Hvara i Korčule, koji su održavali bliske veze s Italijom. Na sjeveru Hrvatske takav centar bio je Zagreb. U knjižnicama se sve češće pronalaze djela starogrčke i starolatinske književnosti, filozofije i medicine, djela starocrkvenih otaca, djela velikih talijanskih pisaca i pjesnika, skolastička djela i djela u prijevodima (Stipčević, 2004).

Jedna od najpoznatijih knjižnica toga doba i predstavnica svestranosti u knjižničnom fondu je knjižnica zadarskog suknara Mihovila pok. Petra. Iako su knjižnica i njezin fond izgubljeni, iz inventara koji je sastavljen 1385. godine saznajemo kako je knjižnica bila bogato opremljena. U njoj su se mogla pronaći djela na talijanskom, francuskom, arapskom i latinskom jeziku, a u fondu se posebno isticao rani primjerak Dantoeve *Božanstvene komedije*. U duhu onoga vremena u knjižnici su se mogli pronaći i primjerci viteških romana, starih kronika, liturgijskih kodeksa, djela s medicinskom tematikom te suvremena književna ostvarenja (Stipanov, 2015). Primjer svestranosti u prikupljanju knjiga jesu i zbirke zadarskih trgovaca Mihovila i Damjana. Ovi suvremenici s kraja 14. stoljeća na svojim putovanjima Europom pribavljali su knjige, a po dostupnim popisima u njihovim zbirkama profana literatura nadmašila je literaturu vjerskog karaktera. Posebno je zanimljivo kako su svoje knjige posuđivali sugrađanima (Stipčević, 2004).

Nažalost, veliki je broj knjižnica i knjiga iz toga razdoblja nepovratno izgubljen te o njima saznajemo poglavito iz oporuka u kojima se kao blago vrijedno nasljeđivanje spominju i knjige. Ti su popisi vrijedan izvor informacija o kulturi čitanja i interesa njihovih vlasnika. Saznaje se tko je i kada imao knjige, koliko ih je bilo i kojih su naslova i tematike. Uz svećenike i plemiće sve češće se kao posjednici knjiga spominju liječnici, bilježnici, pravnici, trgovci i pripadnici drugih profesija koji nabavljaju stručne knjige potrebne za svoju djelatnost. U Hrvatskoj se po brojnosti i raznovrsnosti posebno ističu knjižnice liječnika. Takvi su primjeri brojniji u Dalmaciji kamo iz Italije na poziv vlasti dolaze raditi liječnici koji sa sobom donose stručne liječničke knjige, ali i knjige drugih sadržaja (Stipčević, 2004).

Jedan od čestih načina da se dođe do željenih naslova bilo je prepisivanje knjiga. Kada su knjige bile preskupe ili prerijetke za kupovinu, bilo ih je lakše posuditi, prepisati njihov sadržaj te ih tako pridodati svojoj zbirci. Jedan od glasovitih prepisivača bio je Trogirani Petar Cipko. On je 1436. godine prepisao više djela antičkih pisaca koje je uklopio u zbornik koji se kasnije čuvao u obiteljskoj knjižnici u Trogiru. Pored toga prepisao je i mnoštvo drugih kodeksa, a neki prijepisi izazvali su i pravu senzaciju među znanstvenicima jer su sadržavali do tada nepoznate tekstove. U Zadru, humanist Juraj Benja u svojoj kući osnovao je skriptorij, ali i

radionicu u kojoj se proizvodio pergament za potrebe skriptorija. Benja koji se i sam bavio prepisivanjem zaposlio je pisare koji su prepisivali tekstove pa i cijele knjige (Stipčević, 2004).

U 15. stoljeću pojavljuju se prve tiskane knjige. Tehnika tiskanja ubrzava proizvodnju knjiga i njihov se broj ubrzano povećava, a razvija se i tržište knjiga. Put do željene knjige bio je uvelike olakšan. Privatne zbirke postaju brojnije, a fondovi veći i raznovrsniji. Čak se i među zbirkama koje posjeduju svećenici sve češće pronalaze djela svjetovnoga karaktera. Imućniji ljudi stvaraju kućne zbirke, katkada pokretani istinskom željom za znanjem, a katkada i snobizmom. Imati određene naslove u svojim zbirkama bila je stvar prestiža i ugleda, a knjige se povezivalo s društvenim statusom. Pojavljuje se kolekcionarstvo (Stipanov, 2010).

Čvrste veze koje su održavane s važnim europskim središtima omogućavale su brzu razmjenu informacija i otvorile mogućnost da se kupnjom knjiga participira u znanju i novim idejama. Jedno od najsnažnijih i nama najbližih tiskarskih središta bila je Venecija iz koje pristiže mnoštvo knjiga u hrvatske privatne knjižnice. Nerijetko se i djela hrvatskih pisaca tiskaju u venecijanskim tiskarama s obzirom na to da su tiskare u Hrvatskoj bile malobrojne. Tako je u Veneciji 1521. godine tiskana *Judita* Marka Marulića, prvo književno djelo tiskano na hrvatskom jeziku, te 1569. godine *Planine* Petra Zoranića, prvi hrvatski roman. U nekim od tiskarskih radionica izvan domovine radili su i Hrvati izučavajući zanat te sudjelujući u razvoju tiskarstva (Hebrang Grgić, 2018).

U renesansi, a osobito u vrijeme prosvjetiteljstva sve se više o knjizi razmišlja kao o dobru u kojem svi trebaju imati udjela. Prvi pokušaj otvaranja javne knjižnice na tlu Hrvatske bio je u Dubrovniku sredinom 15. stoljeća. Značajnu ulogu u tome imale su, ponovno, knjižnice u privatnom vlasništvu čiji vlasnici doniraju knjige za taj plemeniti cilj. Prvi je to učinio astronom i matematičar Ivan Gazulić, koji je oporukom svoje knjige ostavio crkvi Blažene Gospe uznesene na nebo u Dubrovniku uz uvjet da knjige moraju biti prikladno smještene na jedno mjesto i dostupne svima zainteresiranima. Isto su učinili i biskup Juraj Križić (koji je po svjedočanstvu imao bogatu knjižnicu s više od dvije tisuće knjiga) te svećenik Nikola Barneo. Iako ideja o javnoj knjižnici nije ostvarena, već sam pokušaj ukazuje na spremnost privatnih vlasnika da ustupe svoje zbirke kako bi služile općem dobru. (Stipanov, 2015)

Najznačajnija knjižnica nastala na tlu Hrvatske u vrijeme humanizma i renesanse jest knjižnica pisca i pjesnika Marka Marulića u Splitu. Veliki ljubitelj knjiga i književnosti po svjedočanstvu suvremenika Franje Boževića Natalisa najviše je vremena provodio u svojoj knjižnici učeći i pišući svoja djela. Istinski predstavnik svestranog humanističkog duha svoju je knjižnicu

opremio djelima iz svih područja kojima se onovremeni prosvijećeni čovjek bavio te je imao djela gotovo svih izdavanijih pisaca. Za hrvatsku kulturnu baštinu osobito su važna tiskana djela i rukopisi samoga Marulića koji su također bili dio njegove knjižnice, od čega se osobito ističe prvo izdanje *Judite* iz 1521. godine. Koliko je pažnje Marko Marulić posvećivao svojoj knjižnici ukazuje činjenica da je oporukom knjige pažljivo razdijelio među rodbinom i prijateljima ostavljajući poprilično detaljan inventarni popis. Taj popis (u kojem su djela razvrstana prema sadržaju na crkvenu i svjetovnu literaturu, a zatim i na potpodjele: pjesništvo, gramatika, filozofija, astronomija i dr.) smatra se jednim od najstarijih književnih kataloga u nas. Uz nadopune tog popisa koje su nastale nakon Marulićeve smrti, može se pretpostaviti kako je njegova knjižnica sadržavala više od 200 pisanih i rukopisnih djela (Stipanov, 2015). Poznato je da su uz Marulića osobnu zbirku imali i njegovi suvremenici, a osobito se to može zaključiti za one kojima je i sam Marulić oporučno ostavio naslove iz svoje knjižnice.

U Dubrovniku su u 16. stoljeću postojale brojne bogate i dobro opremljene privatne knjižnice. Tome je uvelike pridonio status Dubrovnika kao važnog trgovačkog središta. Ovamo su iz venecijanskih tiskara i knjižara brodovima stizale pošiljke knjiga, a iz oporuka dubrovačkih građana vidljivo je da su njihove knjižnice sadržavale najprobranije naslove svjetske književnosti i znanosti (Stipčević, 2005).

Teže vrijeme za privatne zbirke i knjižnice nastupa u 17. i 18. stoljeću propadanjem plemstva, no one koje su se održale, bile su vrlo vrijedne i značajne jer su u duhu tog vremena bile na raspolaganju svim zainteresiranim istraživačima. U tom pogledu u Splitu se posebno ističu obiteljske knjižnice Alberti-Matulić te knjižnica obitelji Cindro koja je uz knjižnicu imala i arhiv (Stipanov, 2015). Mnoge značajne i vrijedne knjižnice nastaju spajanjem obiteljskih knjižnica vjenčanjem članova obitelji ili nasljeđivanjem kao što je to slučaj s knjižnicama Martinis-Marchi ili Garagnin-Fonfogna. Ova posljednja bila je osobito bogata knjigama i rukopisima, a sa zbirkom slika, medalja i kovanog novca, arheološkom zbirkom i zbirkom iz povijesti prirode činila je cjelinu. Danas se čuva u Gradskom muzeju u Trogiru i broji 5 424 knjiga, pet inkunabula i 157 rukopisa (Stipanov, 2015). Sudeći po različitim izvorima, u to je doba više splitskih građana i obitelji imalo omanje knjižnice, a slično je bilo i u Zadru te drugim dalmatinskim gradovima.

Na sjeveru Hrvatske bogatu knjižnicu posjedovala je plemićka obitelj Drašković poznata po pokroviteljstvu hrvatske kulture. U toj su se obitelji generacijama prikupljale knjige i zacijelo je sadržavala vrlo vrijedne primjerke rukopisa i knjiga. Nažalost, s vremenom se raspršila i nemoguće je sa sigurnošću znati kolika je u stvarnosti bila. Pretpostavlja se kako je dio knjiga

dospio i u knjižnicu Nikole Zrinskog, hrvatskog bana i pjesnika, koja je kasnije po obitelji nazvana Zriniana. Ova je knjižnica nastajala tijekom 16. i 17. stoljeća, a po nalogu Nikole Zrinskog napravljena je stručna klasifikacija knjiga te je izrađen katalog. Sa više od 800 knjiga ta je knjižnica bila najpoznatija i najveća knjižnica tog doba na sjeveru Hrvatske, a imala je i kudikamo sretniju sudbinu od one obitelji Drašković jer je nakon razdoblja provedenih u Češkoj i Austriji, zahvaljujući Hrvatskoj zemaljskoj vladi koja ju je otkupila 1893. godine, pronašla put kući te se danas čuva u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Među 242 sačuvana sveska nalazi se molitvenik *Putni tovariš* Katarine Zrinski tiskan 1661. godine. (Hebrang Grgić, 2018). U Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici čuva se i knjižnica obitelji Kušević koja broji 1 150 knjiga, a koja je jedna od rijetkih cjelovito sačuvanih obiteljskih knjižnica 18. i 19. stoljeća. Vrijedne knjižnice imale su i druge plemenaške obitelji, ali i brojni drugi bibliofili i zaljubljenici u knjigu (Stipanov, 2015).

U 19. stoljeću opada važnost i broj privatnih knjižnica, a povećava se broj narodnih knjižnica i čitaonica. Međutim i u toj tranziciji knjižnice u privatnom vlasništvu odigrale su značajnu ulogu s obzirom na to da su često svojim fondovima postavljale temelje novonastalih narodnih, sveučilišnih i dr. knjižnica. Tako su se među građom narodnih i nacionalnih knjižnica našli brojni vrijedni rukopisi i knjige. Usprkos ovom novom trendu u 19. stoljeću postojalo je nekoliko vrlo značajnih privatnih knjižnica (Stipanov, 2015).

Među najpoznatije privatne knjižnice u sjevernoj Hrvatskoj svakako se ubraja knjižnica obitelji Pejačević iz Našica te knjižnica koja se nalazila u dvorcu Čikulín u Hrvatskom zagorju koja je kao i sam dvorac mijenjala svoje vlasnike. Slično je bilo i s knjižnicom u dvorcu Bežanec, koja je pripadala obitelji Keglević, kasnije i drugim plemićkim obiteljima, a koja je po nekim izvorima mogla sadržavati više od 7000 naslova (Stipanov, 2015). Nažalost, većina je građe ovakvih velikih obiteljskih knjižnica raspršena ili zauvijek izgubljena. Nešto od toga ide na savjest nasljednika koji nisu imali isti senzibilitet za knjigu, a ponešto na prilike onoga vremena koje im, nažalost, nisu bile sklone. Od knjižnica u vlasništvu pojedinaca ne može se ne spomenuti knjižnica Jurja Haulika, zagrebačkog nadbiskupa, koja je sadržavala više od 923 naslova, a koja je danas dio Metropolitanske knjižnice u Zagrebu, koja je otvorena hrvatskoj javnosti upravo zaslugom istog biskupa (Magić, Pelc i Abaffy, 2016). Zbirku knjiga posjedovao je i pisac hrvatske himne Antun Mihanović. Mihanovićeva strast bili su stari slavenski rukopisi iz 13. do 15. stoljeća, a diplomatska služba koju je obavljao omogućavala mu je da ih pribavlja. Iako se sa sigurnošću to ne može tvrditi, čini se da su ovi rukopisi dospjeli u posjed Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (Stipanov, 2015).

Na području južne Hrvatske također se mogu pronaći vrlo vrijedne privatne knjižnice. Jedna od njih je knjižnica ranije spomenute obitelji Fonfogna u Zadru. Činjenica da je knjižnica imala i svoje knjižničare, svakako govori u prilog veličine i vrijednosti ove knjižnice. Ipak, najvažnija zadarska knjižnica iz 19. stoljeća jest knjižnica obitelji Papafave kojoj je bila glasovita ne samo u Zadru već i na području čitave Dalmacije. Njezin fond sadržavao je oko 10 000 svezaka, a pravi dragulj među knjigama bilo je prvo izdanje Marulićeva *Evangelistariuma* (Stipanov, 2015).

U 19. stoljeću struktura knjižničkog fonda u privatnim knjižnicama značajno se mijenja kao rezultat brzog grananja znanosti i pojave novih disciplina koje eksponencijalno prati izdavanje knjiga. Knjižnicu sa sveobuhvatnim fondom kakve su postojale u vremenu renesanse bilo je gotovo nemoguće stvoriti. Stoga se u novonastalim knjižnicama primjećuje težnja k specijalizaciji ili određenom interesnom području (Stipanov, 2015).

Kroz 19. stoljeće nastavlja se propadanje velikih obiteljskih knjižnica, osobito onih koje su pripadale nekad utjecajnom plemstvu, bogatim trgovcima i učenim građanima. Plemstvo prolazi kroz krizu u kojoj često kao kolateralne žrtve stradavaju obiteljske knjižnice u pokušaju da se održi privid nekadašnjeg elitnog života. Knjižnice se rasprodaju cijele ili u dijelovima bogatim domaćim, ali i sve više zainteresiranim stranim kupcima čime su mnoge dragocjene zbirke završile u knjižnicama izvan domovine. Katkada su cijele knjižnice prodavane na dražbama. Osobito su ovime bile pogođene dubrovačke knjižnice koje su tada doživjele veliku devastaciju. Boljim tretmanom nisu se mogle pohvaliti ni knjižnice u vlasništvu crkvenih redova. Nerazumijevanje i nebriga za knjige uzrokovale su propadanje, prodaju i prenamjenu knjiga čime nastaje nenadoknadiiva šteta. Sretna je okolnost da se istodobno budila nacionalna svijest pa se javljaju pojedinci koji tragaju za knjigama i kupuju zbirke ne bi li sačuvali hrvatsku književnu baštinu (Stipčević, 2008).

Mnoge značajne zbirke iz tog razdoblja poput one Ljudevita Gaja, Maksimilijana Vrhovca, grofice Eleonore Patačić i drugih sačuvane su i danas se nalaze u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Samo su se rijetke knjižnice iz tog doba sačuvale izvan institucionalnog okruženja. Jedna od njih je zbirka Baltazara Bogišića (1834. – 1908.), hrvatskog znanstvenika i pravnog povjesničara, strastvenog sakupljača vrijednih knjiga i rukopisa. Zbog profesionalnog interesa najveći dio njegove zbirke činila su djela pravnog i povijesnog karaktera, no prikupio je i značajnu zbirku etnografskih knjiga te zbirku rukopisa narodnih pjesama koja je, nažalost, izgubljena. Dio njegove knjižnice pravi su rariteti poput djela Matije Vlačića, prvog izdanja Vrančićeva europskog višejezičnog rječnika, prvog izdanja *Razgovora*

ugodnog naroda slovinskoga Andrije Kačića Miošića i druga djela od osobite važnosti za hrvatsku književnu povijest. Najvrjedniji dio knjižnice čini 66 inkunabula. Nakon Bogišićeve smrti knjižnica je prenesena iz Pariza u Cavtat, smještena u kuću koju je kupila njegova sestra te je od 1950. godine trajno otvorena za javnost. Danas predstavlja važan dio kulturnog identiteta Cavtata (Stipanov, 2015). Druga velika knjižnica iznimne vrijednosti i veličine jest knjižnica obitelji Brlić-Mažuranić-Ružić. Knjižnicu su naraštajima prikupljali članovi obitelji, a svoje korijene vuče iz 18. stoljeća. Ovo je u stvarnosti jedina obiteljska knjižnica koja i dalje funkcionira kao obiteljska knjižnica te je pod određenim uvjetima otvorena javnosti.

2.2. Darovana knjižnica i njezino zbrinjavanje

Briga za prikupljene knjige često ne završava smrću vlasnika zbirke. Od najranijih vremena brojne oporuke svjedoče kako su vlasnici nakon smrti nastojali ostaviti svoje zbirke u rukama onih za koje su vjerovali da će ih cijeliti i upotrebljavati. Odraž su te namjere oporuke koje su često uključivale i detaljan popis knjiga koje trebaju biti darovane. Nerijetko su takvi darovi bili praćeni molbama, uputama i zahtjevima vlasnika o načinu na koji knjige treba zbrinuti.

Već je napomenuto kako su u ranom srednjem vijeku knjige često bile darivane crkvama i samostanima. Osim činjenice da su svećenici bili pismeni i da su se knjigama mogli služiti, razlog darivanja knjiga bila je činjenica da će svećenici po molbi darivatelja moliti za njegovu dušu. Čest je uvjet bio i da se darivatelja ima ukopati unutar crkvenih ili samostanskih zidina kao što je to 1500. godine zatražio svećenik Jakov iz Vrane kada je crkvi sv. Stošije oporučno ostavio sve svoje knjige. Po želji vlasnika katkada se dio knjiga trebao prodati kako bi se novcem pomoglo siromašne. Ako su knjige bile veoma vrijedne, raskošne i skupe, njihovo darivanje mogao je pratiti uvjet po kojem knjige neće biti u svakodnevnoj upotrebi, već će služiti kao ukras. Pod tim je uvjetom bibrirski knez Pavao II. darovao franjevačkoj crkvi sv. Marije u Bribiru osam knjiga.

Svećenici i redovnici često su jedni drugima ostavljali svoje knjige. S obzirom na to da su knjige u to rano doba većinom bile vjerskog i liturgijskog sadržaja, motivi darivanja još su jasniji. Naravno, takvu su praksu poticali i propisi unutar same Crkve čime se željelo osigurati da se vrijedne knjige ne rasprše. Odredbu takvog sadržaja donio je i zagrebački Prvostolni kaptol 1640. godine određivši da knjige u vlasništvu prelata i kanonika poslije njihove smrti trebaju prijeći u vlasništvo stolnog kaptola (Magić, 2012).

No i svjetovne osobe sve do kraja srednjeg vijeka i početka renesanse svoje su knjige najradije povjeravale crkvenim osobama ili ustanovama nadajući se da će se tamo za knjige dobro brinuti. Uvjete zbrinjavanja katkada su određivali sami darivatelji. Među najranije primjere uvjetovano darovane knjižnice ubraja se knjižnica ranije spomenutog Dubrovčanina Ivana Gazulića. On je svoju knjižnicu 1465. godine oporukom ostavio crkvi Blažene Gospe uznesene na nebo, ali „uz obavezu i pod uvjetom da se spomenute knjige moraju pohraniti na jednom mjestu, koje odrede upravitelji rečene crkve, gdje će ostati za sva vremena, dok budu trajale, na upotrebu svima koji ih budu pregledavali i čitali“ (Stipanov, 2015). Sličan je uvjet postavio i svećenik Nikola Barneo kada je 1527. godine svoju bogatu knjižnicu ostavio građanima Dubrovnika, no za razliku od svojeg prethodnika, dodao je i vremensko ograničenje. Po njemu, ako se za knjižnicu unutar mjesec dana ne pronađe prikladan prostor, ista treba biti prodana najboljem ponuđaču (Stipanov, 2015).

Do realizacije ideje o knjižnici čija će građa biti dostupna svim građana prošlo je više od stopedeset godina. Spličanin Ivan Paštrić (1636. – 1708.), teolog i grecist, živeći u Rimu sakupio je vrijednu zbirku znanstvenih i stručnih knjiga koju je nakon smrti odlučio darovati svojem rodnom gradu odnosno sjemeništu koje se tamo upravo otvaralo. Zanimljivo je da je 1701. godine s knjigama u Split poslao i detaljne upute po kojima je trebalo urediti buduću knjižnicu (vjerojatno pod utjecajem knjižnica koje je posjećivao u Rimu). Po njegovoj odredbi knjige su trebale biti smještene u samoj nadbiskupskoj palači, katalogizirane i smještene na police u deset stručnih skupina. Knjige je trebalo osigurati od kradljivaca, a o njima su se trebala brinuti dva kanonika i dva gospodina iz općine. Godišnje su po popisu knjiga trebali provjeravati jesu li sve knjige na broju. Paštrićeva je želja bila da knjige ne služe samo sjemeništarima već i drugim učenim građanima. Ukupno je u Split pristiglo 568 njegovih knjiga, a knjižnica, koja je otvorena 1706. g., nazvana je Bibliotheca Pastritia i smatra se prvom javnom knjižnicom u Hrvatskoj (Stipčević, 2005). Paštrićeva donacija nikako nije bila usamljen slučaj, a pokazalo se kako je praksa darivanja knjiga crkvenim i samostanskim knjižnicama imala učinka jer su se u njima do današnjih dana sačuvale neke vrlo vrijedne knjige.

U to vrijeme sve su češći slučajevi darivanja knjiga i zbirki osobama izvan crkvenih krugova. Osobito se to odnosi na knjige svjetovnog karaktera. S pojavom visokoškolskih ustanova znanstvenici i učenjaci sve češće svoje zbirke ostavljaju njima, a na korist novim generacijama studenata. Trgovci, liječnici, pravnici, bilježnici i drugi koji su posjedovali stručne knjige ostavljaju ih onima koji će naslijediti njihovu praksu. Ako pak takvih nema, prosljeđuju ih

prijateljima i rođacima. Velike obiteljske knjižnice prelazile su u baštinu novim naraštajima, a briga o njima ovisila je o senzibilitetu nasljednika. U njihovim rukama neke su knjižnice napredovale i rasle, druge su bivale zapuštene ili rasprodane (Stipčević, 2004).

Već je napomenuto kako se u 19. stoljeću dogodio pad zanimanja za knjižno blago koje se katkada stoljećima prikupljalo u velikim obiteljskim, ali i samostanskim i crkvenim knjižnicama. Istovremeno, zauzeti narodnim preporodom, javljaju se bibliofili poput Ljudevita Gaja i Ivana Kukuljevića Sakcinskog koji tu knjižnu baštinu nastoje spasiti od propadanja. Posvetili su se prikupljanju i očuvanju građe s ciljem buđenja nacionalne svijesti. Obilazili su knjižnice, kupovali i na razne načine pribavljali knjige od značaja za hrvatski identitet istovremeno stvarajući iznimno vrijedne osobne privatne knjižnice. Svrha ovih knjižnica nije bilo osobno zadovoljstvo ni razonoda već istinska zauzetost za narodni jezik i kulturu. Ljudevit Gaj (1809. – 1872.) jednako je strastveno prikupljao knjige hrvatskih autora, tematike i jezika u domovini i izvan njezinih granica. Gajeve je knjižnica bila na raspolaganju preporoditeljima, prijateljima i znancima koji su se okupljali u njegovoj kući. Na njegov poziv mnogi domoljubi otvaraju svoje knjižnice i daruju knjige kako bi se opremila Čitaonica u Zagrebu. Do Gajeve smrti u knjižnici je prikupljeno oko 16 000 knjiga. Njegov sin Velimir, naslijedivši očevu knjižnicu, prodao ju je Zemaljskoj vladi pa je ona i danas na korist hrvatskom narodu i čuva se u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu (Stipčević, 2008).

Iznimno vrijednu knjižnicu sakupio je i Ivan Kukuljević Sakcinski (1816. – 1889.) hrvatski povjesničar, književnik i autor prve hrvatske retrospektivne bibliografije. Začetak njegove knjižnice činila je zbirka knjiga koju je naslijedio od oca Antuna. Iako je prikupljao knjige različitog sadržaja, Kukuljević je sustavno i planski sakupljao sve što je imalo veze s hrvatskom knjigom i životom južnih Slavena. Knjige je kupovao, ali i dobivao na dar. U nakani da prikupi što više građe koja svjedoči o povijesti hrvatskog naroda, uvelike mu je pomagalo mecenstvo biskupa J. J. Strossmayera koji je dijelio njegovu strast prema hrvatskoj pisanoj riječi. Više od trideset godina Ivan Kukuljević Sakcinski predano je skupljao svoju zbirku te ju ubrzo nakon osnutka Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, ponudio istoj na prodaju. Otkupom ta je zbirka postala temelj Akademijine knjižnice, jedne od najbogatijih u Hrvatskoj (Stipčević, 2008).

Svijest o važnosti očuvanja povijesno i kulturno važnih zbirki imala je u vrijeme narodnog preporoda svoje začetke, a do danas se čvrsto ustalila. Javne ustanove poput knjižnica, muzeja i arhiva otkupljuju ili dobivaju na dar privatne zbirke kojima se želi osigurati trajna i kvalitetna

zaštita. Takve zbirke katkada dobivaju status kulturnog dobra, a njihovo očuvanje ulazi u domenu zakonodavstva.

3. Zakonodavstvo i skrb za ostavštinu hrvatskih književnika

Zaštita i nadzor pisane kulturne baštine obuhvaćena je poglavito Zakonom o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (1999.) te Zakonom o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti (2019.). Iz njih proizlaze brojni propisi poput Pravilnika o Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske (2000.), Pravilnika o zaštiti knjižnične građe (2005.) i dr. Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara definira kulturna dobra kao ona koja su od interesa za Republiku Hrvatsku i stoga uživaju njezinu osobitu zaštitu. Kriteriji po kojima se ostvaruje status kulturnog dobra, raznoliki su. U knjižničnoj baštini kulturnim dobrom smatra se prvenstveno stara i rijetka građa, građa koja se vrednuje s obzirom na svojeg autora, opremu, sadržaj, vrstu pisma, tiskara, izdavača i sl. Međutim, zakonodavac navodi i druge kriterije poput umjetničkog i povijesnog značenja. Zbog navedenih obilježja kulturnoj baštini pripadaju i zbirke suvremenih književnika. Na tragu toga Saračavić-Würth (2012) kaže kako kulturnu baštinu može činiti i građa „novije provenijencije, ako je riječ o privatnim knjižničnim zbirkama uglednika, književnika, znanstvenika, stručnjaka, kolekcionara i sl.“ Kada se jednom ostvari status kulturnog dobra iz toga proizlaze daljnje obaveze imatelja. Naime, prema važećem Zakonu o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti, svi imatelji i vlasnici građe koja ima svojstvo kulturnog dobra dužni su skrbiti se o njoj.

Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti ističe važnu ulogu knjižnica u očuvanju nacionalnog književnog, umjetničkog i znanstvenog stvaralaštva. Najveće obaveze pri tome, bilo u djelatnom bilo u savjetodavnom smislu, zakonodavac je povjerio Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Iako su različite inicijative na polju zaštite postojale i ranije, prvi konkretni korak k uspostavljanju sustavne zaštite bio je program koji je 2007. g. izradila NSK (Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu) pod nazivom *Program zaštite i očuvanja knjižnične građe koja ima svojstvo kulturnog dobra*. Ovim programom obuhvaćena je sva pisana knjižnična baština bez obzira na njezina vlasnika i imatelja, a temelji se na važećim zakonima i propisima (Katić, 2008). Njime se, između ostalog, željela potaknuti bolja suradnja AKM (arhivi, knjižnice i muzeji) ustanova na rješavanju zajedničkih problema koji se javljaju kod prikupljanja, obrade, čuvanja, prezentiranja i istraživanja zbirki. Naime, upravo je u njima (uz znanstvene i istraživačke institute kojima je zadaća proučavanje rukopisne baštine književnika) zbrinuta većina nacionalne pisane baštine izvorno nastale u privatnim (osobnim) fondovima. Po istraživanju iz 2006. godine najviše takvih osobnih fondova čuva se u NSK (Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici), njih 549 što čini 28 % od ukupnog broja zbrinutih fondova. Slijede HAZU (Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti) s 456 fondova (23 %) te

HDA (Hrvatski državni arhiv) sa 170 fondova (9 %). Ostali osobni fondovi u manjim postocima nalaze se u drugim ustanovama.¹ Od ukupnog broja svih zbrinutih fondova najveći broj čine fondovi književnika (23%). Tome svakako pridonosi činjenica da su književnici po prirodi svojeg zanimanja svjesni važnosti knjige i dokumentiranja pa im je stvaranje vlastitih knjižnica osobna i profesionalna strast više nego drugim profesijama. No, iako NSK ima najveći broj zbrinutih fondova, najveći broj fondova književnika nalazi se u HAZU, njih 171. NSK je slijedi sa 150 fondova. Valja istaknuti, kako se fondovi istih književnika nerijetko fragmentirani nalaze raspršeni u više baštinskih ustanova. Tako se npr. građa Ivana Kukuljevića Sakcinskog nalazi u sedam, a građa Isidora Kršnjavog u pet različitih ustanova (Lučić, 2014.) Pri tome se dogodilo da je građa iste vrste u raznim ustanovama obrađena na različite načine. Ovim problemima pokušalo se doskočiti razmjennom građe, ali daljnju nabavu i preuzimanje osobnih fondova od strane AKM ustanova treba pratiti dobra zakonska regulativa i jasne smjernice za izgradnju fondova u svim baštinskim ustanovama. Već se 1960. godine *Preporukom o razgraničenju građe između arhiva, biblioteka i muzeja*² pokušalo dati smjernice za djelovanje po tom pitanju.

Raspršenost fondova književnika u različitim baštinskim ustanovama posljedica je njihove atraktivnosti za sve AKM ustanove. U takvoj ostavštini muzeji vide građu za stvaranje spomen-muzeja kojim će se očuvati uspomena na određenu osobu, knjižnice knjižni fond s rukopisnim zbirka, a arhivi dokumentiranu kroniku života, društva i vremena. (Kolanović,2006-2007). Razlog brojčane prevlasti fondova književnika u knjižnicama naspram drugih baštinskih ustanova leži u činjenici da su je zbog sličnosti građe knjižnice prve počele prikupljati, dok su se muzeji prvotno orijentirali prema drugačijoj vrsti materijalne građe (namještaju, slikama i sl.), a arhivi prema fondovima koji su uglavnom sadržavali dokumente tijela javne vlasti. U novije vrijeme, s promjenom ovih stajališta, omjer se počeo mijenjati pa sada knjižnu građu možemo pronaći u svim AKM ustanovama pri čemu smještanje takve građe često ovisi i o želji samoga darivatelja.

Osobni fondovi najčešće pristižu u AKM ustanove otkupom ili darom. Nije neuobičajeno da književnici sami pristupaju baštinskim ustanovama nudeći svoje zbirke. S druge strane, baštinske ustanove imaju posebno obučeno i ovlašteno osoblje koje prati privatne fondove i stvara prilike za njihovo preuzimanje. Kod preuzimanja darova knjižnična struka oslanja se na

¹ Više o tom Lučić, M.. (2014.) Osobni arhivski fondovi str. 51-56.

² Preporuka o razgraničenju građe između arhiva, biblioteka i muzeja. U: Arhivi i arhivsko gradivo: zbirka pravnih propisa 1828-1997, str. 111-112

IFLA-in dokument iz 2008. g. *Darovi za zbirke: smjernice za knjižnice*. U njemu su razmotrena mnoga pitanja koja se odnose na postupanje s darovima i donacijama, a kojima je svrha knjižnicama pružiti pomoć pri sastavljanju vlastitih dokumenata na temelju kojih će ustanova provoditi politiku prihvaćanja i uključivanja darovane građe u svoje zbirke. Iako se darovi smatraju važnim načinom izgradnje zbirke, katkada se knjižnicama s građom koja je poželjna (u svrhu očuvanja cjelovitosti nečije ostavštine) nude i predmeti koji bi više odgovarali muzejskim prostorima. U pravilu knjižnica ne prihvaća ovakve darove, no kada to u iznimnim okolnostima ipak čini, takvu odluku treba pratiti pisano opravdanje koje će uključivati plan čuvanja takve građe u knjižnici. Ovakvi slučajevi češći su kada se radi o legatima, građi koja je povezana s poznatom osobom, u našem slučaju istaknutim hrvatskim književnicima.

Smjernice, nadalje, razlikuju traženu i netraženu građu. U traženim darovima knjižnica je ta koja poduzima inicijativu i pokazuje interes čineći prve korake kako bi pribavila željenu građu. U netraženim darovima, zainteresirani darovatelj pristupa knjižnici. U oba slučaja pregovore treba voditi ovlašteno knjižnično osoblje, a svaki korak dokumentirati. Prije primitka darova, knjižnica se treba dobro informirati o sadržaju građe, njenom stanju, veličini, imovinsko-pravnim odnosima, intelektualnom vlasništvu, vrijednosti zbirke i njenom podrijetlu. Treba razmotriti razloge darivanja te njenu prikladnost za ustanovu, procijeniti odnos između dobrobiti za knjižnicu i troškova koji će nastati. U pravnom smislu, knjižnica će željeti preuzeti puno vlasništvo nad građom kako bi njome mogla raspolagati na način koji smatra prikladnim.

Smjernice pozivaju na oprez kada se radi o uvjetovanim darovima odnosno darovima koji se poklanjaju uz određene zahtjeve. Takve knjižnica obično odbija, no u slučajevima vrlo važnih i vrijednih zbirki knjižnica će učiniti iznimku. Posebni uvjeti o kojima govore Smjernice mogu se odnositi na smještanje zbirke, ograničavanja pristupa i korištenja građe, vremenske rokove, zabrani izlučivanja i sl. U svakom slučaju, knjižnica se mora upoznati s uvjetima pod kojima prihvaća građu kako kasnije ne bi došlo do nepredviđenih troškova i opterećenja za knjižnicu.

Imajući u vidu sve navedeno, treba ipak istaknuti kako dar može biti važan način izgradnje i obogaćivanja knjižničnog fonda. To konačnici prepoznaje i zakonodavac koji omogućuje darovateljima neprofitnih organizacija poput knjižnica oslobođenje od poreza i porezne olakšice (Hebrang Grgić, 2010.)

Postojeći zakoni i pravilnici o knjižničnoj djelatnosti definiraju uvjete pod kojima se knjižna građa u knjižnice prihvaća, obrađuje, čuva i daje na korištenje. Međutim, već je rečeno kako knjižna građa ne pristiže isključivo u knjižnice nego može biti zbrinuta u drugim baštinskim

ustanovama. Knjižna građa koja se nađe u njima izrazito je muzejskog i arhivističkog karaktera sa svrhom da se pridonese sagledavanju ukupnog doprinosa određene osobe kulturnoj povijesti zajednice. (Arpadac-Gazivoda, 1993) U sljedećem poglavlju razmotrit će se knjižna ostavština istaknutih hrvatskih književnika 20. stoljeća koja je postala dijelom hrvatske kulturne baštine, ali je zbrinuta izvan knjižnica, odnosno u drugim baštinskim ustanovama.

4. Zbirke hrvatskih književnika 20. st.

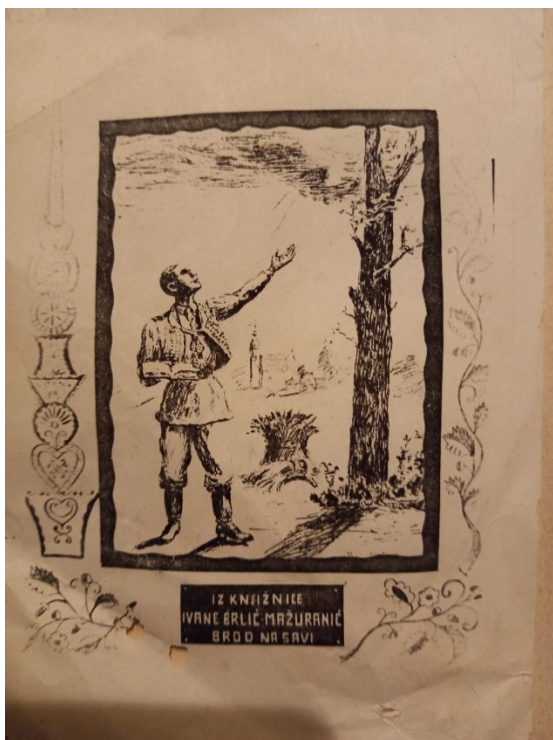
4.1. Knjižnica Ivane Brlić-Mažuranić

Ivana Brlić-Mažuranić (Ogulin, 18. IV. 1874. – Zagreb, 21. IX. 1938.) hrvatska je književnica i istaknuta dječja pripovjedačica. Pisala je pjesme, pripovijetke, romane, basne i bajke. Bavila se redaktorskim i prevodilačkim radom, pisala eseje i članke. Njezin roman *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* (1913.), smatra se prvim hrvatskim dječjim romanom. Zbog iznimnog doprinosa dječjoj književnosti nazivaju je „hrvatskim Andersonom“ te je dva puta bila nominirana za Nobelovu nagradu. Djela su joj prevedena na mnoge strane jezike te izvedena u kazalištu, na radiju ili ekranizirana. Bila je prva žena dopisna članica Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti čiji su rad cijenili mnogi ugledni pisci toga vremena poput A. B. Šimića, D. Domjanića i A. G. Matoša.

Najveći dio života Ivana je provela u Slavonskom Brodu kamo dolazi udajom za pravnika Vatroslava Brlića iz ugledne brodske obitelji Brlić. Bila je posvećena obitelji, ali i vrlo angažirana u društvenom životu djelujući u različitim kulturnim i humanitarnim brodskim udrugama. Potpora je suprugu u političkom djelovanju dok se istovremeno i sama afirmira kao književnica. Iako je vrlo rano počela pisati pjesme, eseje i dnevničke zapise, pisanju se intenzivnije posvetila tek kada su njezina djeca odrasla. Svoje prvo djelo, zbirku pripovijedaka i pjesama za djecu *Valjani i nevaljani* (1902.) izdala je u vlastitoj nakladi. Književni vrhunac doživjela je djelom *Priče iz davnine* izdanom 1916. godine (Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje).

Za svojeg života i rada Ivana Brlić Mažuranić prikupila je zbirku koja je brojala 804 naslova u 1205 svezaka od čega je uspješno sačuvano 793 naslova u 1120 svezaka (Stipanov, 2015). Ivana je bila svestrana i širokih interesa što se odrazilo na sadržaj njezine knjižnice. U njenom fondu mogu se pronaći knjige s područja beletristike i lingvistike, prirodoslovlja i astronomije, dječje i narodne književnosti. Prikupljala je i knjige suvremenika, osobito pjesnika. Oduševljavale su je narodne pjesme, predaje i običaji, posebno slavenska mitologija koja se kao motiv javlja u njezinim djelima. Uz prikupljene knjige Ivana je svoju knjižnicu gradila i vlastitim djelima. Tako su dio knjižnice i arhiva njezini rukopisi i originali, sve njezine knjige na hrvatskom jeziku i u prijevodima što knjižnicu čini veoma vrijednom. Za svoju knjižnicu Ivana je dala izraditi *ex libris*. Načinio ga je Ivanin nećak Vladimir Mažuranić, ilustrator i slikar. Postoji kao grafički otisak na listu papira, ali u stvarnosti nije lijepljen niti korišten u knjigama.

Zbirku Ivane Brlić-Mažuranić zapravo je nemoguće promatrati odvojeno od dviju velikih obiteljskih knjižnica Mažuranić i Brlić. Te vrijedne zbirke Ivana je spojila u jedinstvenu knjižnicu, a njezina je vlastita zbirka postala njihov integralni dio. Danas ove knjižnice funkcioniraju kao neodvojiva cjelina i jedna je od rijetkih knjižnica koja i dalje djeluje u krugu obitelji. Tajna njezine očuvanosti i dugovječnosti leži u ideji s kojom su rasli svi članovi obitelji, a ta je da se „obiteljske vrijednosti, rukopise, dokumente, knjige, namještaj i umjetničke slike treba sačuvati i predati u ruke novim naraštajima“ (Benčić, 2011)

Slika 1. Grafički pretisak ex librisa Ivane Brlić-Mažuranić

Ivana Brlić-Mažuranić potekla iz ugledne i dobrostojeće obitelji Mažuranić u kojoj se obrazovanje cijeno i poticalo. Ivanin djed Ivan Mažuranić bio je pisac i prvi hrvatski ban, a baka Aleksandra sestra pjesnika i jezikoslovca Dimitrija Demetera. Ivana je školovana kod kuće okružena knjigama i često susrećući intelektualce koji su zalazili u kuću njezina djeda. Upravo je Ivanin djed začetnik bogate obiteljske knjižnice Mažuranić uz koju vežemo znamenita imena hrvatske povijesti i književnosti. S bratom Antunom, Ivan Mažuranić nabavlja prve knjige i tako postavlja temelj obiteljske knjižnice. Obojica predani preporodnoj ideji pribavljaju knjige koje su im služile u književnom i znanstvenom radu. Pri tome su im od posebnog interesa bili dubrovački pisci i njihova djela pa je njihovim zalaganjem prikupljen velik broj knjiga iz 16. i 17. stoljeća. Obiteljskoj književnoj djelatnosti priključio se i treći brat Matija kojeg se zbog djela *Pogled u Bosnu* smatra prvim hrvatskim suvremenim putopiscem.

Nadalje, tu su Vladimir, autor prvog hrvatskog *Pravno-povijesnog rječnika*, zatim Želimir i na kraju sama Ivana Brlić-Mažuranić čiji je doprinos obiteljskoj knjižnici iznimno velik.

Kao nasljednica obitelji Mažuranić, a udajom za pravnika Vatroslava Brlića, Ivana postaje spona između dvije ugledne hrvatske obitelji. Obitelji Brlić iz Slavenskog Broda do njenog je dolaska već posjedovala bogatu i vrijednu knjižnicu i arhiv. Ivana se odmah po dolasku zainteresirala za to pomalo zapušteno obiteljsko nasljeđe te ga kroz višegodišnji rad uredila i očuvala.

Najveći broj knjiga u knjižnici obitelji Brlić datira iz 19. stoljeću, no ima i knjiga iz 16. i 17. stoljeća te knjiga iz 20. stoljeća. Neki primjerci vrlo su vrijedni i rijetki. Razvoj knjižnice može se pratiti od najranijih dana. Njen su skroman početak knjige što ih je krajem 18. stoljeća prikupio trgovac Mato Brlić. Tih prvih 15-20 knjiga, većinom vjerskog sadržaja i sve na hrvatskom jeziku, danas su dio fonda koji broji oko 8 000 knjiga najrazličitijeg sadržaja (Stipanov, 2015).

Na skromni početak oca Mate nadovezao se Andrija Antun i povećao zbirku na 35 naslova. Zahvaljujući prijepisu što ga je napravila Ivana Brlić-Mažuranić poznat je popis tih knjiga, a sve su sačuvane do danas. Među njima posebno se isticao Petrarkin *Kanconijer* iz 1592. godine. No najveći doprinos zbirci dao je Andrijin sin Ignjat Alojzije Brlić koji je i sam pisao i izdavao knjige, a čija se zbirka smatra najvrjednijim dijelom knjižnice Brlić. Kao strastveni sakupljač i bibliofil povećao je fond knjižnice na 2 464 naslova u 3 703 svezaka. Njegov nasljednik, sin Andrija Torkvat Brlić, publicist i bibliofil, nastavio je očevim stopama te je za njegova života zbirka narasla do 10 000 svezaka. Nabavljao je knjige na različite načine, a zbirku je obogatio i otkupom vrijednih knjižnica i ostavština. Knjižnicu je iz nepoznatih razloga smjestio u franjevački samostan u Slavenskom Brodu (Stipčević, 2005).

Značajno izlučivanje iz zbirke dogodilo se za vrijeme Ignjata Alojzija ml. koji je naslijedio rano preminulog brata Andriju. Čini se kako je Ignjat ml. imao drugačije poglede na obiteljsku knjižnu baštinu. Prvo je zbirku preselio iz franjevačkog samostana u kuću svoje tete, a zatim veliki dio zbirke darovao. Više od 4 200 svezaka donirao je 1876. godine Građanskoj školi (danas gimnaziji) u Slavenskom Brodu. Većina ovih knjiga stradala je u bombardiranju škole, a ostatak je propao zbog nemara. Samo je mali dio spašen i prenesen u Muzej broskog Posavlja, a rijetko koja knjiga ostala je u gimnaziji. Ignjat ml. donirao je i drugim ustanovama. Poznato je kako je dio knjiga završio u Narodnoj biblioteci i Muzeju u Beogradu. Ignjatovim postupcima zbirka je gotovo prepolovljena. Nakon velikog požara koji je zahvatio Slavenski

Brod 1882. godine, a u kojem je izgorjela drvena kuća obitelji Brlić, Ignjat ml. dao je sagraditi novu kuću te u nju iz tetine kuće prenio ostatak knjižnice. Ovdje je zatiče Ivana Brlić-Mažuranić (Stipčević, 2005).

Slika 2. Knjižnica obitelji Brlić u Slavenskom Brodu

Udajom za Vatroslava, sina Andrije Torkvata, u obitelj 1892. godine ulazi književnica Ivana Mažuranić. Sa sobom iz Zagreba donosi dio nasljeđa i miraz iz kuće Mažuranić te u novoj kući izgrađuje svoj dom. Ovdje Ivana Brlić-Mažuranić zatiče brojne knjige i bogat arhiv obitelji Brlić u kojem prepoznaje veliku vrijednost pa započinje opsežan posao u sređivanju istih. Kao pomoć u tom zadatku zapošljava knjižničara. Sređuje pojedine zbirke knjiga, radi na inventarizaciji te daje izraditi obiteljski pečat. Za zbirke je dala urediti poseban prostor opremljen ormarima, vitrinama i policama za knjige, a rekonstruirala je i ormare s početka 19. stoljeća kao bi zadržala autentičnost. Poimajući vrijednost sačuvanih dokumenata počinje izdavati knjige pod nazivom „Iz arhiva obitelji Brlić u Brodu na Savi“ (Državni arhiv u Slavenskom Brodu, 2000). Istovremeno postojećoj zbirci Ivana Brlić Mažuranić doprinosi vlastitim knjigama i dokumentima koji s njom srastaju u neodvojivu cjelinu. Njenu zbirku nadalje pratimo kao dio obiteljske knjižnice Brlić-Mažuranić.³

³ Na temelju priopćenja Theodora de Canzianija, skrbitelja Spomeničke knjižnice i zbirke Mažuranić-Brlić-Ružić

Nakon smrti Vatroslava i Ivane Brlić-Mažuranić brigu za knjižnicu i arhiv obitelji Brlić preuzimaju njihova djeca. Po izričitoj želji Ivane Brlić Mažuranić iz 1931. godine oboje je naslijedio najstariji sin Ivan Brlić koji je i prije s majkom radio na sređivanju arhivskih dokumenata. Kuću na glavnom trgu u Slavonskom Brodu, u kojoj se nalazila knjižnica, naslijedila je kći Nedjeljka (Brlić) Mohaček. Ivan Brlić isprva je namjeravao arhiv i knjižnicu premjestiti u Zagreb, gdje je tada boravio, no na nagovor sestre Zdenke (Brlić) Benčević ipak ih ostavlja u Slavonskom Brodu, gradu s kojim su čvrsto povijesno i kulturno povezani. U odsustvu brata Ivana, sestre Nedjeljka, a posebice Zdenka, preuzimaju stvarnu brigu o knjižnici i arhivu obitelji Brlić pri čemu su zaslužne ne samo za njihovo fizičko očuvanje i sređivanje već i za njihovo otvaranje kulturnoj i znanstvenoj javnosti. Zdenka (Brlić) Benčević je bila osobito svjesna velike vrijednosti i važnosti obiteljske baštine te je spremno surađivala s ustanovama i pojedincima na popularizaciji obiteljskog nasljeđa. Brinula se za posjete, posudbu i vraćanje građe. Nedjeljka Brlić zaslužna je za obnovu obiteljske kuće na brodskom Korzu. Unutrašnjost kuće uredila je kao u doba Ivane Brlić-Mažuranić te otvorila kuću javnosti organiziravši u njoj različita događanja u sjećanje na Ivanu Brlić-Mažuranić. S *Društvom Naša djeca* Nedjeljka je 1970. godine pokrenula manifestaciju „U svijetu bajki Ivane Brlić-Mažuranić“ koja se odvija i danas (Državni arhiv Slavonski Brod, 2000).

S djecom Ivane Brlić Mažuranić završava razdoblje aktivnog umetanja dokumenata i knjiga članova obitelji u arhiv i knjižnicu obitelji Brlić. Nakon smrti Ivana Brlića 1977. godine, koji umire bez nasljednika, obiteljsku knjižnicu, arhiv i zbirku naslijedila je sestra Zdenka koja se o njoj neumorno brinula do svoje smrti 1984. godine. Zdenka (Brlić) Benčević također umire bez nasljednika pa zbirka prelazi u vlasništvo njezina nećaka Viktora Ružića, sina najstarije Ivanine kćeri Nade (Brlić) Ružić⁴. S obzirom na to da je Viktor Ružić živio u Rijeci, knjižnica i arhiv u Slavonskom Brodu bili su dostupni zainteresiranima samo za njegovih povremenih posjeta gradu. Kako bi knjižnica i arhiv ipak bili raspoloživi javnosti i znanstvenom proučavanju, 1988. godine postignut je sporazum između vlasnika i skrbnika Viktora Ružića i Gradske knjižnice u Slavonskom Brodu po kojem se cjelokupni fond knjižnice i arhiva obitelji Brlić povjerava Gradskoj knjižnici na zaštitu i obradu. Po tom sporazumu cjelokupni fond knjižnice trebao je biti inventariziran, a zatim suvremenim knjižničnim metodama stručno obrađen (signiran, klasificiran i katalogiziran). Na kraju se trebao izraditi abecedni, stručni i predmetni katalog te sve povezati s bazom u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

⁴ Udajom za Viktora Ružića iz ugledne riječke obitelji Nada je obitelj Brlić povezala s još jednom znamenitom hrvatskom obitelji zbog čega danas Spomenička zbirka i arhiv nosi naziv Mažuranić-Brlić-Ružić.

Gradska knjižnica preuzela je i druge odgovornosti koje se odnose na korištenje građe. To se u prvom redu odnosilo na organiziranje stručnog rada s korisnicima, obogaćivanje knjižnice radovima koji su nastali korištenjem građe, prikupljanje i sistematiziranje sve dokumentacije o knjižnici i arhivu te na kraju populariziranje njezine kulturno-povijesne vrijednosti putem sredstava javnog informiranja te organiziranja povremenih izložbi i skupnih posjeta (Crnković-Nosić, 1988?).

Tom prilikom u brodskom listu izlazi članak pod naslovom *Knjižnica obitelji Brlić u Slavonskom Brodu: Jedinostveni kulturno-povijesni spomenik*. U njemu Vesna Crnković-Nosić (1988.-?) opisuje zatečeno stanje u knjižnici Brlić-Mažuranić te iz članka saznajemo da knjižnica u tom trenutku sadrži „približno 30 svežnjeva rukopisa, 7 000 pisama, 5-6 tisuća svezaka knjiga, 1 000 svezaka novina i časopisa te obilje ostale građe: plakata, gramofonskih ploča, kazeta, razglednica, fotografija i dr.“ Zatečena knjižna građa bila je najvećim dijelom smještena na police, a tek manjim dijelom u jedan ormarić dok se velik dio izdanja Ivane Brlić-Mažuranić nalazio na stolu. U rasporedu knjiga na policama prevladavalo je pravilo da su na okupu knjige koje jezično spadaju zajedno. U knjižnici su pronađene stare knjige inventara te nepotpuni katalog knjiga, a prema starim knjigama posjeta ustanovljeno je da su knjižni i arhivski fond često koristili studenti, kulturni i znanstveni radnici te različite ustanove iz zemlje i inozemstva. Također, ustanovljeno je kako pojedini korisnici posuđenu građu nikada nisu vratili te su tako osiromašili knjižnicu i arhiv. Na kraju, zaključeno je da su zaslugom bibliotekara Gradske knjižnice knjige tada uložene na police prema signaturi koje je odredila Ivana Brlić-Mažuranić, a kompletna građa pregledana te su izdvojene knjige koje su bile posebno oštećene i predložene za restauriranje (Crnković-Nosić, 1988.-?).

Ovaj sveobuhvatni projekt prekinula su ratna zbivanja 90-ih godina kada su knjižnica i arhiv zbog sigurnosti popisani i prebačeni na privremenu pohranu i čuvanje najprije u Varaždin, a zatim u Muzej Međimurja u Čakovcu. Stručna obrada zbirke nastavila se povratkom knjižnice u Slavonski Brod. No, zbirka se više nikad nije vratila u kuću Brlićevih na glavnom brodskom trgu. Naime, kada se knjižnica i arhiv obitelji Brlić po završetku rata i stjecanju uvjeta vraćaju u Slavonski Brod, zbog imovinsko pravnih odnosa⁵ zbirka se prvo smješta u franjevački

⁵ Kuća obitelji Brlić na Korzu u Slavonskom Brodu nasljednim pravom pripala je Nedjeljkinom sinu, Božičku Mohačeku. Grad Slavonski Brod 2011. g. u namjeri da trajno sačuva sjećanje na svoju znamenitu sugrađanku, otkupljuje kuću Ivane Brlić-Mažuranić i uređuje kao muzejsko-galerijski prostor.

samostan, a zatim u kuću Zdenke Benčević koju je također naslijedio Viktor Ružić i njegovi nasljednici, kći Gilda te na koncu unuka Matilda. I danas se Spomenička knjižnica i arhiv Brlić nalaze u kući Brlić-Benčević u Kozarčevoj ulici, ali zbog necjelovitosti nisu otvoreni za javnost. Knjižnica i arhiv dostupni su za konzultaciju uz privolu skrbitelja preko mikrofilmova u Državnom arhivu u Slavonskom Brodu te Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu. Po riječima njezinog sadašnjeg vlasnika i skrbnika, Teodora de Canzianija, zbirka će u dogledno vrijeme biti prenesena u Rijeku, u Villu Ružić, gdje će postati dijelom Spomeničke knjižnice i zbirke Mažuranić-Brlić-Ružić u Fondaciji Matilde Ružić.

Knjižnica i arhiv Brlić-Mažuranić očuvali su se ponajprije brigom same obitelji, no i državne institucije prepoznale su njihovu vrijednost te su ih parcijalno 1946. g., a zatim i cjelovito 1957. godine stavili pod svoju zaštitu. I danas su Spomenička knjižnica, arhiv i zbirka Brlić-Mažuranić evidentirani kao pokretni spomenik kulture.

4.2. Knjižnica Miroslava Krleže

Miroslav Krleža (Zagreb, 7. VII. 1893. – Zagreb, 29. XII. 1981.) hrvatski je književnik, novinar i leksikograf. Autor je najznačajnijih tekstova hrvatske moderne književnosti i po mnogima najznačajniji pisac 20. stoljeća. Pisao je drame, pjesme, pripovijetke, eseje i kritike. Intenzivnije se književnošću počeo baviti 1914. godine kada mu u *Književnim novostima* izlaze drame *Legenda* i *Maskerata*. U vlastitoj nakladi 1917. godine tiska svoju prvu knjigu, lirsku poemu *Pan*. Istovremeno Krleža započinje i novinarsku karijeru te pokreće nekoliko časopisa: s Augustom Cesarcem 1919. godine *Plamen*, 1923. godine *Književnu republiku* te s Milanom Bogdanovićem čak dva časopisa 1934. godine *Danas* i 1939. godine *Pečat*. Krleža je bio politički angažiran zbog čega su mu djela često smatrana kontroverznima te podvrgnuta cenzuri i zabrani. Od 1946. godine član je Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti te je jedno razdoblje i njezin potpredsjednik, a dvije godine bio je i predsjednik Saveza književnika Jugoslavije. Sudjelovao je u postavljanju i djelovanju najvažnijih kulturnih institucija i društava poput: Društva književnika, Matice hrvatske, Akademije te Leksikografskog zavoda kojemu je na čelu bio do svoje smrti, a koji danas po njemu nosi naziv Leksikografski zavod *Miroslav Krleža*.

U razdoblju od 1914. do 1981. Miroslav Krleža stvara brojna i raznovrsna djela koja obuhvaćaju do 80 svezaka. U lirici nezaobilazne su *Balade Petrice Kerempuha*, u drami *Gospoda Glembajevi*, *Leda*, *U agoniji*, *Golgota* i dr. Među pet romana posebno se ističe

Povratak Filipa Latinovicza, a u novelama *Hrvatski bog Mars*. Mnoga su mu djela prevedena na strane jezike te uvrštena u strane antologije. Nakon što mu je prva drama izvedena u kazalištu (*Golgota*, 1922. godine) Krležine drame obilježavaju hrvatsku kazališnu scenu, a mnoga su djela i ekranizirana (Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje).

Osim što je svojim djelovanjem snažno obilježio književnu scenu Miroslav i Bela Krleža u društvu su sloveli kao istaknut umjetnički par. Njihov dom bio je važno mjesto susreta i društvenih događanja gdje su se rado okupljali književnici, umjetnici i političari. Iako je u više navrata živio izvan njega, Krleža je većinu života proveo u Zagrebu. Posljednja tri desetljeća sa suprugom Belom živio je u stanu na Gvozdu. Poznato društveno okupljalište, taj je stan istovremeno i Krležino utočište, mjesto mira i tišine, udaljen od buke grada gdje je Krleža stvarao i pisao do kraja života. Za tu potrebu Krleža je u stanu uredio radnu sobu u kojoj je bila smještena i njegova biblioteka. Nekada blagovaonica, ova je prostorija najosvjetljenija i najveća prostorija u stanu s izlazom na balkon. Uzduž zidova prostorije nalazile su se police s knjigama. U ovoj je prostoriji Krleža provodio najviše vremena okružen rječnicima, gramatikama, enciklopedijama starijih i novijih izdanja. Ovdje je stvarao svoju bogatu knjižnicu kojom se služio u profesionalnom radu. U spavaćoj sobi okruživale su ga knjige dragih pisaca Matoša, Gidea, Baudelairea... (Vrabec, 2006-2007)

Inventar u stanu na Gvozdu Krleža je oporučno ostavio Krešimiru Vranešiću, obiteljskom prijatelju. U želji da se sačuva spomen na slavnog stanovnika glavnog grada, Krešimir Vranešić cjeloviti inventar, uključujući i zbirku knjiga, daruje Gradu Zagrebu. U *Popisu predmeta dijela ostavštine Miroslava Krleže darovane Gradu Zagrebu 1985. g.*, navodi se da „Sveukupni knjižni fond aproksimativno prebrojen i sadrži u biblioteci u stanu na Gvozdu br. 23 oko 2.600. primjeraka knjiga.“ (Vranešić, 1985). Pri pregledu biblioteke ustanovilo se kako se fond sastoji od knjiga iz raznih područja znanosti, književnosti i likovne umjetnosti i to: enciklopedije (domaće i strane), leksikoni (domaći i strani), rječnici (domaći i strani), zbornici s raznih znanstvenih i stručnih područja, časopisi, priručnici iz povijesti umjetnosti, knjige s područja opće povijesti, beletristika te izdanja Miroslava Krleže na hrvatskom i stranim jezicima (Vranešić, 1985).

POPIS BIBLIOTEKE u stanu Miroslava Krleže, Zagreb, Gvozd 23

Sveukupni knjižni fond je aproksimativno prebrojen i sadrži u biblioteci u stanu na Gvozdu br. 23 oko 2.600 primjeraka knjiga.

Biblioteka se sastoji iz slijedećih struka iz raznih područja znanosti, književnosti i likovne umjetnosti: 1. Enciklopedije /domaće i strane/; 2. Leksikoni /domaći i strani/; 3. Rječnici /domaći i strani/; 4. Zbornici /raznih znanstvenih područja i struka/; 5. Časopisi /periodica/; 6. Priručnici iz povijesti književnosti; 7. Knjige iz područja opće historije; 8. Beletristika; 9. Izdanja djela Miroslava Krleže na hrvatskom jeziku i na jezicima jugoslavenskih naroda; 10. Izdanja djela Miroslava Krleže u prijevodu na stranim jezicima /njemački, francuski, mađarski, ruski i td./.

U zgradi Jugoslavenskog leksikografskog zavoda /Strossmayerov trg br. 4/ u sobi Miroslava Krleže nalazi se oko 400 knjiga.

Slika 3. Detalj iz Popisa predmeta dijela ostavštine Miroslava Krleže darovane Gradu

Krešimir Vranešić darovao je Gradu i sve knjige koje su pripadale Miroslavu Krleži, a nalazile su se u Jugoslavenskom leksikografskom zavodu, a po oporuci također su pripale Krešimiru Vranešiću. Uključivo s knjigama iz drugih prostorija u stanu fond knjižnice dosegnuo je broj od 4 240 knjiga. Dio zbirke su i neka vrlo vrijedna i unikatna dijela. Takav je svakako *Gazophylacium*, dvodijelni rječnik (latinsko-hrvatski i hrvatsko-latinski), djelo pavlina Ivana Belostenca (1594.–1675.), objavljen u Zagrebu 1740. godine, a koji se smatra najvrjednijim djelom u zbirci. Nadalje, dio zbirke su i sva prva izdanja Krležinih djela: *Balade Petrice Kerempuha* – objavljene u Ljubljani pri Akademski založbi 1936. godine, *Hrvatski bog Mars* – prvi put objavljen u Zagrebu 1922. godine i dr. Zbirku čine i Krležine bilješke, pisma supruzi Beli i prijateljima, čestitke, razglednice i fotografije. Međutim, zbirka ne sadrži rukopisna djela Miroslava Krleže jer su ona pohranjena u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu i na njih polaže pravo HAZU koja je po Krležinoj oporuci vlasnik prava na njih. Ovaj dio ostavštine bio je po želji samoga Krleže dvadeset godina nedostupan. Na dan dvadesete obljetnice Krležine smrti sanduci s građom su otpečaćeni te se 2002./2003. godine pristupilo obradi ostavštine. Nakon obrade, gradivo je podijeljeno u tri skupine: A. Rukopisi Krležinih djela (članci, drame, eseji, novele, govori i dr.), B. Korespondencija (pisama Bele i Miroslava Krleže) i C. Dokumenti (osobni dokumenti, fotografije, računi, pozivnice i dr.).⁶ Ovaj dio ostavštine dio je Zbirke rukopisa i starih knjiga NSK.

⁶ Više u Lučić, M. Osobni arhivski fondovi (2014.), str. 79.

Za dio ostavštine koja se nalazila u stanu na Gvozdu u *Popisu predmeta dijela ostavštine Miroslava Krleže darovane Gradu Zagrebu 1985. g.* u zadnjem članku stoji odredba koja kazuje da se ostavština daruje Gradu Zagrebu „pod uvjetom da ih se koristi isključivo za izlaganje javnosti, te da se u tu svrhu osnuje i uredi „Memorijalni prostor Miroslava i Bele Krleže“ u Zagrebu, na Krležinom Gvozdu 23/1“ (Vranešić, 1985).

Slika 4. Gvozd 23, Memorijalni prostor Bele i Miroslava Krleže

Darovni ugovor između Krešimira Vranešića i Grada Zagreba, potpisan je 23. prosinca 1986. godine, no do ostvarivanja projekta memorijalnog prostora prošlo je dvadeset godina. Tako se dana 29. prosinca 2001. godine, na dvadesetu godišnjicu smrti Miroslava Krleže, dogodio još jedan značajan događaj, svečano otvorenje Memorijalnog prostora Bele i Miroslava Krleže. Odlukom Skupštine grada Memorijalna zbirka dana je na skrb i upravljanje Muzeju grada Zagreba. U prostoru stana na Gvozdu izložene su sve Krležine knjige iz oporuke. Svih 4 240 knjiga je popisano te su obrađene kao dio sveukupne ostavštine. Inventar i raspored u stanu jednak je onome kada su u njemu živio bračni par Krleža.

Sve do potresa koji je 2020. godine pogodio Zagreb i ošteti Villu Rein, stan Miroslava i Bele Krleže bio je otvoren za obilazak i razna događanja. Od tada do danas Memorijalni prostor je zatvoren za obilaske te zbirka knjiga nije dostupna javnosti.

4.3. Knjižnica Dragutina Tadijanovića

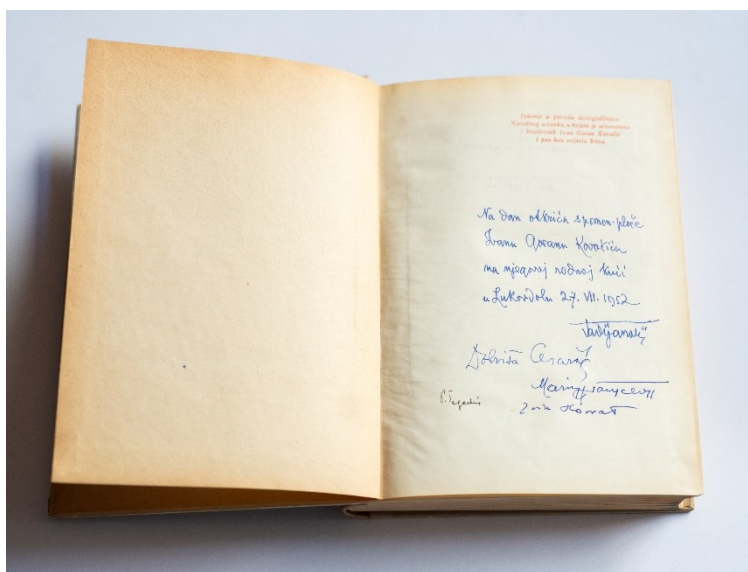
Dragutin Tadijanović (Rastušje, 4. XI. 1905. – Zagreb, 27. VI. 2007.) jedan je od najznačajnijih suvremenih hrvatskih pjesnika. Napisao je više od 500 pjesama sabranih u dvadeset zbirki, a mnoge od njih prevedene su na strane jezike. Uz pjesme, pisao je i autobiografsku prozu te književnopovijesne studije, eseje i rasprave. Bavio se prevoditeljskim radom. Dobitnik je više državnih i strukovnih nagrada za književnost, među njima ističu se Nagrada *Vladimir Nazor* za životno djelo (1967.) i Nagrada *Goranov vijenac* za cjelokupan pjesnički opus (1982.). Zbog književnih postignuća Hrvatska akademija tri puta ga je nominirala za Nobelovu nagradu. Dvadeset godina bio je direktor Instituta za književnost i teatrologiju gdje je predano radio na sakupljanju književne građe i dokumentacije o hrvatskim piscima 19. i 20. stoljeća. Zahvaljujući njemu izdana su sabrana djela Vladimira Vidrića, Josipa Kozarca, J. P. Kamova, I. G. Kovačića i dr. (Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje).

Dragutinu Tadijanoviću književnost je bila profesija i ljubav pa je stvaranje vlastite zbirke bila podjednako potreba i strast. U svojem zagrebačkom domu sakupio je vrijednu zbirku knjiga koja svjedoči o njegovim profesionalnim i osobnim interesima. Zbirka se izgrađivala godinama, a knjige su pristizale u zbirku kroz Tadijanovićev profesionalni rad, kupovinom i darom. Ovom posljednjem svjedoče brojne posvete na knjigama iz Tadijanovićeve zbirke. U njima pronalazimo imena Luke Paljetka, Ante Stamaća, Dobriše Cesarića, Gustava Krkleca, Slobodana Novaka i mnogih drugih.⁷

Većinu života Dragutin Tadijanović proveo je u Zagrebu, ali je na poseban način ostao vezan za rodni kraj. Još je 1898. godine sa suprugom Jelom potpisao Darovnicu kojom svoju biblioteku, namještaj, slike i druge umjetničke predmete iz zagrebačkog stana u Gajevoj ulici ostavlja općini Slavonski Brod i narodu broskog Posavlja. Po riječima Tadijanovićeve nećaka Miroslava Bjelobrka (skrbnika ostavštine Dragutina Tadijanovića) pjesnikova želja bila je da njegova ostavština postane „mjestom koje će razgledavati njegovi štovatelji, u kojem će učiti mlađi naraštaji, u kojem će znanstvenici proučavati njegovo djelo, dom pjesničkih susreta,

⁷ Na temelju usmenog priopćenja voditeljice Spomen-doma Dragutina Tadijanovića

centar okupljanja i kulturnog kontinuiteta sredine iz koje je Tadijanović ponikao.⁸ Za budući spomen-dom, po želji i u dogovoru s Dragutinom Tadijanovićem, odabrana je palača *Horvat* u centru Slavenskog Broda koja je do tada u svojim prizemnim prostorijama služila ugostiteljskoj i trgovačkoj djelatnosti. Planiranom prenamjenom palači se trebao vratiti kulturni značaj kakav priliči takvoj arhitekturi. Niz događaja, poput Domovinskog rata i bombardiranja Slavenskog Broda, privremenog smještaja zbirke kipara Branka Ružića (još jednog znamenitog Brođanina) u prostorije palače Horvat te ponekih pravnih pitanja, uzrokovalo je odgodu uređenja Spomen-doma na dvadesetak godina.

Slika 5. Knjiga iz Tadijanovićeve zbirke s potpisima D. Tadijanovića, D. Cesarića i dr.

U lipnju 2007. godine preminuo je Dragutin Tadijanović. Početkom srpnja organizirano je preuzimanje ostavštine između Grada Slavenskog Broda i Galerije umjetnina grada Slavenskog Broda te skrbnika zbirke Miroslava Bjelobrka. Započelo je intenzivno uređivanje prostora palače te je Spomen-dom otvoren za javnost 4. studenog 2008. godine. No ubrzo su uslijedili problemi vezani za stručne standarde pri popisivanju i obradi građe. Zbog veličine i raznolikosti ostavštine naposljetku je odlučeno je da se unutar ostavštine osnuju tri zbirke (kojima je kasnije dodana i četvrta) te su time stvoreni uvjeti da se predmeti napokon obrade i dodijele zbirci kojoj pripadaju. Zasebno zbirkom postala je tako i Tadijanovićeve knjižnica.

⁸ Cjelovit odgovori skrbnika zbirke Miroslavom Bjelobrkom nalaze se u Prilogu.

Po riječima kustosice zbirke Dajane Breznik procjenjuje se da zbirka knjiga Dragutina Tadijanovića ima više od 10 000 knjižnih jedinica.⁹ Taj broj odnosi se na kompletan knjižni fond donacije Jele i Dragutina Tadijanovića. Knjige obuhvaćaju razdoblje 19. i 20. stoljeća, a tematikom i vrstom vrlo su raznolike. Uz djela koja pripadaju lijepoj književnosti, zbirku čine i enciklopedije, leksikoni, putopisi i biografije te nezanemariv broj knjiga s područja likovne umjetnosti što je, čini se, doprinos Jele Tadijanović, povjesničarke umjetnosti. Dio zbirke su i kompletirana sabrana djela koja je kao ravnatelj Instituta za književnost HAZU uredio sam Tadijanović. Značajan udio čini i periodika koja je zbog brojnosti prerasla u poseban odjel. Među raritete i prave dragulje ove zbirke ubraja se *Danica Ilirska* iz 1835. godine, a tu je i časopis *Suvremenik* iz 1906. godine. No zbirka ima i suvremenija izdanja poput *Modre laste*, *Smiba* ili *Glorije*. Također, Tadijanović je redovito pratio i sakupljao stručne časopise poput *Književnika* i *Foruma*.

Spomen-dom posjeduje sva izdana djela Dragutina Tadijanovića uključujući i prvu zbirku pjesama *Lirika* tiskanu 1931. godine, sva posebna izdanja i izdanja na stranim jezicima. Zanimljivost Tadijanovićevih knjiga jest u tome što se u većini primjeraka može pronaći Tadijanovićeva zabilješka poput interpunkcijskih znakova i ispravka tipfelera ili se pak u knjigama nalaze umetnuti isječci iz novina koji se odnose na neko djelo ili autora, a koje je tamo pohranio sam Tadijanović. Ovakve intervencije od strane autora čine zbirku još posebnijom i vrjednijom. Na kraju valja spomenuti i Tadijanovićeve rukopise koji su najosobniji dio knjižne ostavštine. Oni su dio Arhivske zbirke koja je ujedno i najveća zbirka. Međutim, točan broj Tadijanovićevih rukopisa nije poznat jer je zbirka trenutno u fazi obrade.

Cjelokupnu baštinu Jele i Dragutina Tadijanovića, uključujući i knjižnu zbirku, obrađuje se muzejskom metodom inventarizacije i upisuje u muzejski program M++. Knjizi se prilazi kao muzejskom predmetu. Ona je artefakt koji svjedoči životu i radu književnika i kao takav je podređena muzejskom postavu. Tome u prilog ide činjenica da su knjige izložene u stalnom postavu na način kako bi vjerojatno bile u vrijeme pjesnikova korištenja njima, a ne po knjižničarskim standardima.

⁹ Točan broj nije poznat jer još uvijek traje stručna obrada zbirke. Do svibnja 2024.g. u muzejski program M++ uneseno 8119 jedinica uz napomenu kako obrada zbirke još nije završena.

Prostorije Spomen-doma dočaravaju zagrebački dom Dragutina i Jele Tadijanović. Prostorom u velikoj mjeri dominira Tadijanovićeve knjižnica. Izložene su gotovo sve knjige, a tek je par primjeraka zbog osjetljivosti, stanja ili starosti pohranjeno na drugom mjestu. Knjige su dijelom smještene na originalne police i u ormare prenesene iz Zagreba dok su za ostatak izrađene police koje se protežu od poda do stropa. Ova knjižnica svojim smještajem i naslovima privlači pažnju posjetitelja i neodoljivo zbog brojnosti i razmještaja knjiga podsjeća na javnu knjižnicu pa se natpisima na rubovima policama ljubazno moli posjetitelje da ne izvlače i ne pregledavaju knjige koje su sada dio izložbenog postava i nisu više u uporabi. Izložena knjižna građa dostupna je samo za istraživački i znanstveni rad. No i u svojoj izmijenjenoj ulozi knjižnica Dragutina Tadijanovića sačuvala je svoju cjelovitost, a njezina je zadaća posjetiteljima približiti osobu, rad i djela književnika Dragutina Tadijanovića.

Slika 6. Spomen-dom Dragutina Tadijanovića (Južna soba)

5. Privatne knjižnice kao promicatelji hrvatske baštine i kulturnog turizma

Kulturna baština važan je dio identiteta neke zajednice i premda svjedoči o kulturnoj prošlosti ona može i treba biti „sredstvo“ razvoja i napretka zajednice u budućnosti. Književna baština, kao dio kulturnog nasljeđa, od posebnog je interesa pojedinaca, zajednice, ali i cijelog naroda. Započinje s prepoznavanjem važnosti osobe i njenog djela da bi se nastavila s institucionalnim zbrinjavanjem kroz baštinske ustanove poput knjižnica, muzeja i arhiva koje joj trebaju kroz dugoročan plan osigurati zaštitu, obradu i čuvanje. Time ne završava njihova zadaća jer povjereni im baštinu trebaju učiniti vidljivom i korisnom zajednici. Ovo posljednje događa se kroz promidžbu, sredstva javnog informiranja, suradnju različitih institucija, izložbe, rasprave, publikacije, promocije i istraživanja.

Književna baština u širem smislu podrazumijeva građu vezanu za život i djelovanje književnika. Zahtjeva kontekst koji uključuje vrijeme, prostor i društvo u kojemu je pisac živio. Čini je nepokretna baština (npr. rodna kuća ili kuća u kojoj je osoba provela većinu života), pokretna baština (rukopisi, knjige, namještaj, odjeća i dr.) te nematerijalna baština koja se odnosi na književna djela (Radovanlija Mileusnić, 2006.-2007.). Takvo poimanje književne baštine zahtijeva da se zbirke koje su književnici formirali tijekom svojeg života shvate kao dio cjeline koja zahtijeva interdisciplinarni pristup i suradnju baštinskih ustanova. Ovakvom suradnjom književna baština mogla bi biti vrednovana s različitih stajališta i prezentirana u sveukupnosti svojeg značenja. Knjižne zbirke hrvatskih književnika postaju tada značajni promotori hrvatske kulture, povijesti i identiteta, participiraju u obrazovanju, znanstvenom radu i istraživanju. Sve veću ulogu dobivaju i na području kulturnog turizma. Koliko su, dakle, u tom smislu knjižne ostavštine Ivane Brlić-Mažuranić, Miroslava Krležu i Dragutina Tadijanovića dostupne i korisne zajednici?

Obiteljska knjižnica Brlić-Mažuranić oduvijek je u nekom obliku bila dostupna javnosti. Isprva su se njome uz članove obitelji, koristili prijatelji i znanstvenici da bi kasnije postala dostupna i drugim zainteresiranim građanima. Njena građa prerasla je potrebe jedne obitelji čega su s vremenom postali svjesni i sami članovi obitelji. Otvaraju je javnosti otkrivajući njezinu važnost za povijest lokalne zajednice, ali i povijest cijelog hrvatskog naroda. Posebno se u tome istaknula Ivana Brlić-Mažuranić, a nastavilo se s njezinim nasljednicima. Danas su Spomenička knjižnica i zbirka Mažuranić-Brlić-Ružić dostupni za istraživanje i pregled, uz dopuštenje vlasnika i skrbnika, zahvaljujući mikrofilmiranju građe u različitim baštinskim

ustanovama (NSK, HDA i dr.). Materijalnu baštinu moguće je pogledati u Villi Ružić u Rijeci u kojoj se nastoji očuvati sjećanje na članove obitelji Mažuranić, Brlić, Ružić i s njima vezane znamenite hrvatske obitelji. Iako je i danas Villa Ružić kuća u kojoj se živi, otvorena je za javnost kroz najavljene posjete. Mjesto je različitih kulturnih događanja kojima se želi ukazati na važnost knjižnice i arhiva ne samo za povijest nekoliko obitelji već za cjelokupnu hrvatsku kulturnu baštinu. Kao u prošlosti tako i danas tu je obiteljska baština dostupna prijateljima i znanstvenicima. Svoje mjesto u njoj trebala bi pronaći i knjižnica Ivane Brlić-Mažuranić te i ona postati aktivni promotor hrvatske pisane baštine. U posljednje vrijeme knjižnicu i zbirku posebno se nastoji približiti djeci osnovnoškolskog i srednjoškolskog uzrasta. Ostvaruje se suradnja sa školama pa su se u prostoru Ville Ružić, u originalnom ambijentu Mažuranićeve knjižnice, povremeno i prigodno održali nastavni sati vezani za hrvatski jezik i povijest. Također, u istim prostorima održavaju se prigodni kulturni događaji, osobito oni koji se odnose na život i rad članova obitelji. Slična događanja odvijaju se i u obiteljskoj kući Brlićevih u Slavanskom Brodu.

Knjižnica Miroslava Krleže, sve do potresa koji je ošteti prostor u kojem se nalazi, bila je otvorena za ogled javnosti. Najčešći posjetitelji bile su osobe koje štiju lik i djelo Miroslava Krleže (većinom s prostora bivše Jugoslavije) te studenti i srednjoškolci. U prostoru stana na Gvozdu održavale su se različite kulturne manifestacije poput: *Sjećanja Krležinih suvremenika*, *Festival Miroslava Krleže*, promocije knjiga, čitanje Krležine poezije, kazališne predstave – monodrame, dani otvorenih vrata za vrijeme festivala i obljetnice smrti. U Muzeju grada Zagreba, koji upravlja zbirkom, ističu vrlo dobru suradnju s Turističkom zajednicom grada Zagreba te se nadaju nastavku aktivnosti i suradnje nakon ponovnog otvaranja Memorijalnog prostora Bele i Miroslava Krleže.

Spomen-dom Dragutina Tadijanovića u Slavanskom Brodu s rodnom kućom Dragutina Tadijanovića u Rastušju čini cjelinu. S obzirom na to da se književni rad Dragutina Tadijanovića nalazi u kurikulumu hrvatskih škola, najčešći posjetitelji Spomen-doma su školska djeca kroz organizirane posjete. Plan posjeta najčešće uključuje i odlazak u Tadijino rodno Rastušje, čime se daje potpun i smislen pristup upoznavanju i proučavanju Tadijanovićeve života i djela. U prostoru Spomen-doma redovito se odvijaju kulturna događanja poput obilježavanja rođendana Dragutina Tadijanovića i dr. Sam Spomen-dom je među najznačajnijim kulturnim institucijama Slavanskog Broda. Smješten je u centru grada i čini nezaobilazni punkt stručnih, ali i turističkih grupa. Spomen-dom usko surađuje s Turističkom zajednicom Slavanskog Broda.

Sve tri zbirke prisutne su u sredstvima javnog informiranja. Informacije o zbirkama mogu se pronaći na internetskim stranicama gradova u kojima se nalaze, na stranicama Turističkih zajednica te baštinskih ustanova u kojima su zbrinute. To ukazuje na svijest da knjižna ostavština hrvatskih književnika može biti snažan promotor i pokretač kulturnih i turističkih događanja u zajednici.

6. Zaključak

Uz knjižnice koje nastaju u okrilju institucija, vrlo rano javljaju se i knjižnice u vlasništvu privatnih osoba. Takve knjižnice odražavaju interese i mogućnosti svojih vlasnika, a često su odraz vremena i društvenih prilika u kojem su nastale. Njihova vrijednost može proizlaziti iz osobitosti fonda, ali i iz povezanosti s osnivačem ili vlasnikom privatne knjižnice, osobito ako se radi o osobi značajnoj na kulturnom, znanstvenom, političkom ili drugom području. U zajednici koja prepoznava važnost tih osoba javlja se potreba za očuvanjem njihova nasljeđa. Kulturno i povijesno nasljeđe koje svojim značenjem prelazi granice lokalne zajednice postaje dio nacionalnog kulturnog identiteta i nastoji se zaštititi kao kulturno dobro.

U Hrvatskoj se privatne knjižnice ili barem privatni vlasnici knjiga mogu pratiti od ranog srednjeg vijeka. Sadržaj i veličina fondova privatnih knjižnica te profil njihovih vlasnika mijenjao se tijekom vremena. U fondovima privatnih knjižnica koje su nastale na tlu Hrvatske pronalazili su se rijetki i vrijedni primjerci knjiga hrvatskih i stranih autora. One su svjedoci hrvatske pisane baštine, ali i činjenice da se u Hrvatskoj držao korak sa znanstvenim i kulturnim kretanjima europskih naroda. Svijest o važnosti očuvanja takvih knjižnica kao svjedoka postojanosti i napretka hrvatskog naroda javila se u vrijeme ilirskog pokreta, a nastavlja se i danas kada se te vrijedne knjižnične zbirke čuvaju u baštinskim ustanovama poput muzeja, knjižnica i arhiva.

Knjižnice koje imaju obilježja kulturnog dobra nastaju i danas. U njih se ubrajaju knjižnice znamenitih hrvatskih književnika poput knjižnica Ivane Brlić-Mažuranić, Miroslava Krleže i Dragutina Tadijanovića. Nakon razdoblja formiranja, smrću svojih vlasnika ove zbirke prestaju biti aktivne. Zaokružene i zatvorene preuzimaju ulogu svjedoka života i rada svojih osnivača. Zainteresiranim korisnicima dostupne pod određenim uvjetima, prvenstveno za istraživačke i znanstvene radove. Osobitu vrijednost daju im rukopisi i izdanja samih književnika te povezanost s drugim znamenitim osobama iz književnikova okruženja.

Brigu o njima preuzima zajednica kojoj su darovane te je na njoj obaveza da ispuni uvjete pod kojima su preuzete, da ih zaštiti i učini dostupnima korisnicima. Ivana Brlić-Mažuranić svoju je knjižnicu ostavila svojoj djeci koja su o knjižnici i ostaloj baštini obitelji Brlić i Mažuranić vodili brigu do kraja svog života. Knjižnica se trenutno nalazi u Slavonskom Brodu no nije dostupna javnosti obzirom da ju vlasnik i skrbnik smatra necjelovitom. Premještanjem knjižnice u Rijeku i sjedinjavanjem s ostatkom knjižnice Mažuranić, mogli bi se stvoriti uvjeti pod kojima bi knjižnica Ivane Brlić-Mažuranić ponovno mogla biti izložena zainteresiranim

posjetiocima. Miroslav Krleža svoju je knjižnicu ostavio obiteljskom prijatelju koji ju je u želji da se očuva sjećanje na Miroslava Krležu darovao Gradu Zagrebu te se o njoj danas brine Muzej grada Zagreba u Memorijalnom prostoru Bele i Miroslava Krleže. Knjižnica Dragutina Tadijanovića nalazi se u Slavonskom Brodu. Rodnom gradu ostavio ju je sam Dragutin Tadijanović. Nalazi se u Spomen-domu u Galeriji umjetnina Slavanskog Broda. Sve tri knjižnice važne su za kulturni identitet lokalne zajednice i hrvatskog naroda u cjelini stoga ih baštinske ustanove nastoje učiniti pristupačnima kroz obrazovne, znanstvene, kulturne i turističke programe. Pri tome je potreban interdisciplinarni pristup i suradnja svih baštinskih ustanova.

7. Literatura

1. Aparac-Gazivoda, T. (1993) *Organizacija knjižničnoga poslovanja u spomeničkim knjižnicama*. Vijesti Društva bibliotekara Istre, br.12.
2. Benčić, L. (2011.) Moj život u bajci : Praunuka Ivane Brlić-Mažuranić: Sjedim u fotelji bana Mažuranića. Vrtim u ruci prsten Smail-age Čengića. Jutarnji list [online], 18.4.2011. Dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/life/pr aunuka-ivane-brlic-mazuranic-sjedim-u-fotelji-bana-mazuranića.-vrtim-u-ruci-prsten-smail-age-cengica-3110468> [7.5.2024.]
3. Brlić-Mažuranić, Ivana. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013 – 2024. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/brlic-mazuranic-ivana> [19.3.2024.].
4. Crnković-Nosić, V. (1988-?) *Knjižnica obitelji Brlić u Slavonskom Brodu : Jedinostveni kulturno-povijesni spomenik*. Brodski list.
5. *Darovi za zbirke : smjernice za knjižnice. // Darovi za zbirke : smjernice za knjižnice. Upute za izradbu smjernica za izgradnju knjižnične zbirke primjenom modela Conspectus*. (2010) Međunarodna posudba i dostava dokumenata : načela i smjernice za postupanje. Model nacionalnog pravilnika za međuknjižničnu posudbu. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo.
6. Državni arhiv Slavonski Brod. (2000) *Arhiv obitelji Brlić : Slavonski Brod :1730. – 2000. : sumarni inventar*. Dostupno na: <https://dasb.hr/wp-content/uploads/2020/12/OBITELJSKI-ARHIV-BRLIC-1730.-2000..pdf> [6.5.2024.].
7. Hebrang Grgić, I. (2011) *Dar kao način izgradnje zbirke u hrvatskim narodnim knjižnicama*. Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54, 3(2011), str. 95-106.
8. Hebrang Grgić, I. (2018) *Kratka povijest knjižnica i nakladnika: s kodovima i aplikacijom*. Zagreb: Ljevak.
9. Hrvatska enciklopedija. Krleža, Miroslav. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013 – 2024. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/krleza-miroslav> [24.3.2024.].
10. Katić, T. (2008) *Zaštita i očuvanje pisane baštine u AKM ustanovama*. // 11. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske

- infrastrukture: zbornik radova / uredila Mirna Willer. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, str. 1-9.
11. Kolanović, J. (2007) *Spomen-muzeji književnika i knjižni arhivi*. // Muzeologija 43/44, str. 9-25.
 12. Lučić, M. (2014) *Osobni arhivski fondovi: arhivistički pogled na prikupljanje, obradbu i interpretaciju rukopisnih ostavština i baštinskim institucijama*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv.
 13. Magić, V. (2012) *Metropolitanska knjižnica u Zagrebu : vodič = The Metropolitan library in Zagreb : guide*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv.
 14. Magić, V., Pelc, M., Abaffy, M. (2016) *Cimelia Metropolitana: povijest i knjižno blago knjižnice Zagrebačke nadbiskupije*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti : Prvostolni kaptol zagrebački.
 15. Narodne novine (2000) *Pravilnik o registru kulturnih dobara Republike Hrvatske*. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2001_04_37_652.html [21.2.2024.].
 16. Narodne novine (2019) *Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti*. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/2275/Zakon-o-knji%C5%BEnicama-i-knji%C5%BEni%C4%8Dnoj-djelatnost> [21.2.2024.].
 17. Narodne novine (1999) *Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara*. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/340/Zakon-o-za%C5%A1titi-i-o%C4%8Duvanju-kulturnih-dobara> [21.2.2024.].
 18. Radovanlija Mileusnić, S. (2006–2007) *U potrazi za književnom baštinom u hrvatskim muzejima*. Muzeologija, 43/44, str 46-76.
 19. Saračević-Würth, R. (2012) *O postupku utvrđivanja svojstva kulturnog dobra za knjižničnu građu*. Muzeologija, 48/49, str. 27-30. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/164822> [4.5.2024.].
 20. Stipanov, J. (2010) *Knjižnice i društvo : od potrebe do mogućnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
 21. Stipanov, J. (2015) *Povijest knjižnica i knjižničarstava u Hrvatskoj*. Zagreb: Školska knjiga.
 22. Stipčević, A. (1985) *Povijest knjige*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
 23. Stipčević, A. (2004) *Socijalna povijest knjige u Hrvata. Knj. 1: Srednji vijek: (od prvih početaka do glagoljskih prvotisaka iz 1483. godine)*. Zagreb: Školska knjiga.

24. Stipčević, A. (2005) *Socijalna povijest knjige u Hrvata. Knj. 2: Od glagoljskog prvotiska (1483) do hrvatskoga narodnog preporoda (1835)*. Zagreb: Školska knjiga.
25. Stipčević, A. (2008) *Socijalna povijest knjige u Hrvata. Knj. 3: Od početka hrvatskoga narodnog preporoda (1835.) do danas*. Zagreb: Školska knjiga.
26. Špoljarić Kizivat, M. (2020) *Organizacija i očuvanje zbirke legata u knjižnicama*. Disertacija. Sveučilište u Zadru. Dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:530104> [4.5.2024.].
27. Tadijanović, Dragutin. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/tadijanovic-dragutin> [12.4.2024.].
28. Vrabec, V. (2006.-2007.) *Memorijalni prostor Bele i Miroslava Krleže*. Muzeologija 43/44, , str. 261-266.
29. Vranešić, K. (1985.) *Popis predmeta dijela ostavštine Miroslava Krleže darovane gradu Zagrebu 1985*. Zagreb : [s.n.], 1985.
30. Vuković, M. *Pogled na međuodnos baštine, kulture i identiteta*. 103 Arh. vjesnik 54(2011), str. 97-113.

Popis slika

Slika 1. Fotografija iz fundusa Teodora de Canziana, vlasnika i skrbnika Spomeničke knjižnice i zbirke Mažuranić-Brlić-Ružić

Slika 2. Fotografija iz fundusa Teodora de Canziana, vlasnika i skrbnika Spomeničke knjižnice i zbirke Mažuranić-Brlić-Ružić

Slika 3. Vranešić, K. Popis predmeta dijela ostavštine Miroslava Krleže darovane Gradu Zagrebu 1985. godine. Zagreb : [s. n.], 1985. nalazi se u fondu zbirke Zagrabiensia, Gradska knjižnica, Knjižnice grada Zagreba

Slika 4. Fotografija iz vlastite arhive

Slika 5. Fotografija iz fundusa Galerije umjetnina, odjela Spomen-doma Dragutina Tadijanovića.

Slika 6. Fotografija iz fundusa Galerije umjetnina, odjela Spomen-doma Dragutina Tadijanovića.

Prilog

Odgovori Miroslava Bjelobrka, skrbnika ostavštine Dragutina Tadijanovića, na pitanja o ostavštini Dragutina Tadijanovića

Galerija umjetnina grada Slavenskog Broda

Spomen-dom Dragutina Tadijanovića

Miroslav Bjelobrk, skrbnik ostavštine Dragutina Tadijanovića

Slavonski Brod, 28. ožujka 2024.

- 1. Dragutin Tadijanović darovao je gradu Slavenskom Brodu svoje memorabilije iz stana u Zagrebu, među kojima i vrijednu osobnu knjižnicu. Kakve su bile Tadijanovićeve želje s obzirom na smještaj i prezentaciju darovanih predmeta?*

U Slavenskom Brodu 5. srpnja 1989. potpisana je Darovnica kojom Dragutin Tadijanović sa suprugom Jelo, daruje općini Slavenski Brod i narodu brodskog Posavlja svoju biblioteku, namještaj, slike i druge umjetničke predmete u svom zagrebačkom stanu, u Gajevoj ulici 2 a.

Želja Dragutina Tadijanovića bila je da Spomen-dom Dragutina Tadijanovića treba biti mjestom koje će razgledavati njegovi štovatelji, u kojem će učiti mladi naraštaji, u kojem će znanstvenici proučavati njegovo djelo, dom pjesničkih susreta, centar okupljanja i kulturnog kontinuiteta sredine iz koje je Tadijanović ponikao.

Koncepciju Spomen-doma Dragutina Tadijanovića izradio je prof. dr. Miroslav Begović. Nakon smrti Dragutina Tadijanovića idejni projekt uređenja Spomen-doma izradila je doc. dr. Neda Cilinger.

- 2. Što je uvjetovalo da je od potpisivanja Darovnice do otvaranja Spomen-doma proteklo dvadesetak godina?*

Nažalost, bilo je ograničenja i stvaranja posebnih uvjeta.

Nedugo poslije potpisivanja Darovnice Hrvatsku je zadesio rat i velikosrpska agresija. Nije od potrebe, nadam se, da ja sada obrazlažem i tumačim koja su sve formalna i pravna ograničenja nastala. Donošenjem Odluke o raskidu državnopravnih sveza s ostalim republikama i pokrajinama Socijalističke federativne republike Jugoslavije (od 8. listopada 1991.) Republika

Hrvatska postala je neovisnom državom u istim granicama, s istim tijelima vlasti, s istim zakonima i kao univerzalni pravni slijednik Socijalističke Republike Hrvatske. Istodobno su bila promijenjena državna obilježja, ukinute su zajednice općina, ukinuto je nazivlje bivšeg društvenopolitičkog sustava i dr.

Zbog svega navedenog 28. svibnja 1998. Dragutin i Jela Tadijanović kao darovatelji i Grad Slavonski Brod kao daroprimateelj, sklopili su Ugovor o darivanju, kojim je regulirano darovanje ostavštine Jele i Dragutina Tadijanovića Gradu Slavonskom Brodu te obveze Grada temeljem tog darovanja.

U to vrijeme, Grad Slavonski Brod imao je potpisan još jedan vrijedan Ugovor o donaciji. Veliki suvremeni kipar Branko Ružić 28. listopada 1993. sa svojom suprugom Julijom, potpisao je s Gradom Slavonskim Brodom Ugovor o donaciji zbirke Ružićevih umjetnina. Donacija je trebala biti smještena u tzv. Zapadnom kavaliru u brodskoj Tvrđavi.

Nakon smrti Branka Ružića (umro je u Zagrebu 1997.) dio Donacije premješten je u prostor palače *Horvat*, točnije u prostor budućeg Spomen-doma Dragutina Tadijanovića.

Otvorenjem stalnog postava Galerije *Ružić* u brodskoj Tvrđavi, 15. lipnja 2004. Donacija je premještena te su se tako stvorili uvjeti za uređenje Spomen-doma.

S obzirom na činjenicu da je 15. travnja 2004. preminula Jela Tadijanović, kao ugovorna stranka na strani darovatelja ostao je Dragutin Tadijanović kao njezin zakonski nasljednik.

Aneksom ugovora o darivanju 29. rujna 2006. Dragutin Tadijanović i Grad Slavonski Brod kao ugovorne stranke, sporazumno mijenjaju Ugovor o darivanju od 28. svibnja 1998.

Sporazumom ugovornih strana za skrbnika ostavštine, koji je od potpisivanja Darovnice 5. srpnja 1989. do tada bio gospodin Mato Artuković, imenovana je druga osoba. Ta osoba sam ja, Miroslav Bjelobrk.

Dragutin Tadijanović preminuo je 27. lipnja 2007. Početkom srpnja 2007. u suradnji s Gradom Slavonskim Brodom i Galerijom umjetnina grada Slavonskog Broda kao Skrbnik ostavštine organizirao sam preuzimanje i predaju ostavštine daroprimatelju.

Slijedili su građevinski radovi i opremanje Spomen-doma te je isti otvoren za javnost 4. studenog 2008.

Sve navedeno, u odnosu na Vaše postavljeno pitanje o ograničenjima i posebnim uvjetima, smatram jako važnim činjenicama koje su imale svoj utjecaj na realizaciju Ugovora o donaciji, a koje su potpunosti mogle promijeniti njihov ishod.

3. Na kakve ste probleme nailazili pri realizaciji projekta Spomen-doma Dragutina Tadijanovića?

Problemi se mogu svrstati u nekoliko kategorija; stručnih, organizacijskih, financijskih i dr.

Stručni problemi nastali su odmah nakon što je ostavština prenesena iz stana u Gajevoj 2a u Spomen-dom. Nekoliko godina bilo je potrebno da se stručna tijela i odgovorne osobe, dogovore o stručnim i tehničkim standardima vezanih za popisivanje ostavštine.

Upravno vijeće Galerije umjetnina grada Slavonskog Broda 19. prosinca 2018. donijelo je Odluku o osnivanju nove tri zbirke unutar ostavštine Dragutina i Jele Tadijanović. Na taj su se način stvorili uvjeti da se postojeće inventarizirane predmete (do tada popisane i obrađene različitim stručnim i tehničkim standardima) kao i one koje to nisu, obradi i svrsta u zbirku u koje pripadaju .

Usljedila je još jedna Odluka Upravnog vijeća od 22. 12. 2020. kojom se uz postojeće tri Studijske zbirke formirala i četvrta.

Organizacijski problemi

Osobit problem predstavlja nedostatak prostora za čuvaonicu muzejske građe. Postojeća čuvaonica nema nikakvu protupožarnu zaštitu, a samo jedan manji dio opremljen je namještajem za čuvanje građe.

Ništa manje važan problem je taj što živimo u vremenu u kojem smo svjedoci elementarnih nepogoda kao što su poplave i potresi. Spomen-dom Dragutina Tadijanovića nema izrađeni Plan evakuacije, zaštitu od poplave i sl.

Problem je i s procjenom vrijednosti umjetnina kao i s njihovim osiguranjem. U tom smislu problem je kategorizacija kulturno-povijesne baštine u koju spada Donacija i njena evidencija u poslovnim knjigama Galerije.

Zbog zastarjele infrastrukture (grijanje, klimatizacija), zatim energetske sanacije i prijekopotrebne građevinske sanacije palače *Horvat* u kojoj je smješten Spomen-dom, s vremenom umjetnine se izlažu sve nepovoljnijim i neadekvatnim uvjetima. Ne postoji nikakva kontrola mikrokline, jedna od najvažnijih stavki u očuvanju umjetnina.

Financijski problemi

Zbog nedostatka financijskih sredstava, problemi su od samog početka uređenja Spomen-doma. Ti problemi se odnose na ne izvršene radove uređenja stalnog postava prema Idejnom rješenju koje je izradila doc.dr.sc. Neda Cilinger.

Financijski problemi se odnose i na djelovanje Spomen-doma u smislu upravljanja donacijom, njenim oblikovanjem, aktivnostima promocije i drugim elementima. Bez točaka podrške, kvalitetnije sinergije između Ministarstva kulture i medija RH, MDC-a, Članova akademske zajednice i Grada Slavenskog Broda, profesionalni razvoj i djelatnost Spomen-doma postat će nezamislivi.

4. Je li u potpunosti ispunjena Vaša zamisao glede ostavštine Dragutina Tadijanovića?

Iz prethodnih mojih odgovora možete zaključiti da moja vizija nije u potpunosti ispunjena.

Prije svega, mislim da Tadijanović nije dobio primjereno spomen-obilježje, posebno mislim u gradu Zagrebu i još nekim mjestima u kojima je Tadijanović proglašen počasnim građaninom.

Također smatram da je u kurikulumu za predmet Hrvatski jezik u osnovnim i srednjim školama, Tadijanović nedovoljno zastupljen. Ista situacija je i s ostalim klasicima hrvatskog pjesništva.

Sve to smatram bitnim za kulturni identitet jednog naroda koji, ako koristi i poštuje svoje suvremenike i njihove ostavštine, istovremeno ih čini važnim kao dio svog kulturnog nasljeđa.

Ali to ne znači da u radu Spomen-doma nema pozitivnih i dobrih primjera. Posebno kada su u pitanju posjeti i interpretacija ostavštine, edukativna aktivnost te iskazivanje prave vrijednosti i dubljeg značenja života i djela Dragutina Tadijanovića.

5. *U kojem smjeru i na koji način će se dalje razvijati Spomen-dom Dragutina Tadijanovića?*

"Čovjek bez planova je kao papir bez sadržaja."

Dopustite mi da vam otkrijem jednu činjenicu, a ona je da sam ja unuk Tadijanovićeve sestre Kate i da živim u rodnoj kući Dragutina Tadijanovića u Rastušju.

S obzirom na to da sam zaista na neki način bio povlašten jer sam imao čast gotovo cijeli svoj život prijateljevati s Dragutinom Tadijanovićem i mnogo toga što sam naučio u životu, zahvaljujem Dragutinu Tadijanoviću, htio bih Vas upoznati i sa sljedećim informacijama vezanim za rodnu kuću D. Tadijanovića u Rastušju i Fondu Dragutina Tadijanovića pri Zakladi HAZU čiji sam član Odbora za dodjelu Nagrade Dragutina Tadijanovića. Sve navedeno čini širi pogled na Tadijanovićevu ostavštinu, koju kao takvu smatram jedinstvenom cjelinom.

RODNA KUĆA U RASTUŠJU

Kuća u kojoj se rodio sagrađena je 1905. i bila je prva zidanica u Rastušju. Ona je oduvijek bila posljednja kuća u "Tadijanovića sokaku" kao što je i danas.

Rodna kuća Dragutina Tadijanovića vrijedan je spomenik tradicijske gradnje u Slavoniji. Njezino postojanje zabilježio je još 1787. njemački putopisac Franz Engel koji je smješta među 15 kuća koliko je tada, uz kapelu od pletera, imalo Rastušje. Kuća je tijekom vremena doživljavala manje izmjene i prilagodbe, ali osnovnu formu slavonske graničarske kuće nije mijenjala sve do 1964. godine kada je nakon urušavanja u potresu u obnovi dobila elemente modernosti. U dvorištu kuće nalaze se još dva bisera tradicijske gradnje s kraja devetnaestog stoljeća, to su: stari ambar i štagalj.

U travnju 1964. Slavoniju je zadesio veliki potres. U jednom od brojeva Večernjeg lista tog vremena javlja se i ovo: *Potres je nanio veliku štetu i uzbudio stanovnike Slavonije i Bosne; 5000 ljudi bez krova. Srušeno je ili će se morati rušiti oko 900 zgrada, a više od 1000 je oštećeno. U Slavonskom Brodu 20 teže i 40 lakše ozlijeđenih* itd.

Iste te godine u listopadu je Tadijanovićeva rodna kuća, koja je bila isto tako oštećena, srušena do starih temelja te se na istim temeljima i od istih materijala ponovno sagradila kuća koja je u nizu godina i projekata ponovno revitalizirana te joj je vraćen izgled iz 1905. Zadnji radovi na rekonstrukciji izvedeni su 2018. godine.

Tadijanovićeve rodbina koja tamo živi, brine se o posjetima Tadijanovićevoj rodnoj kući čiji zapisi datiraju još iz 1959. godine od kada postoji Knjiga posjetitelja.

Velik interes za početke života Blaža, a posebno, Dragutina Tadijanovića dokumentira knjiga posjeta njegovoj kući. Knjiga zorno oslikava velik značaj te kuće kao potencijalnog kulturnog središta regije. Kuću, naime, posjećuju brojne školske, literarne i druge skupine građana, ali i najznačajniji predstavnici hrvatske intelektualne javnosti. Tako su u njoj ostali upisani Milan Moguš, Ivo Frangeš, Dobriša Cesarić, Drago Štambuk, Josip Pupačić, Slavko Mihalić, Vlatko Pavletić, Zlatko Tomčić, Gustav Krklec, Grga Novak, Oton Gliha, Vanja Drach, Zlatko Crnković, Nedjeljko Mihanović, Ivan Golub, Igor Zidić, Ivo Padovan, Jure Kaštelan, Dubravko Jelčić, Josip Bratulić, Matko Peić, Luko Paljetak i mnogi drugi.

NAGRADA DRAGUTIN TADIJANOVIĆ

Također, Dragutin Tadijanović jedan je od utemeljitelja Zaklade Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Ugovorom o darovanju s Hrvatskom akademijom znanosti i umjetnosti od 20. listopada 2005. Tadijanović je darovao iznos od 750.000,00 kuna koji se vodi kao zaseban fond NAGRADA DRAGUTINA TADIJANOVIĆA, te se svake godine dodjeljuje, od kamata na darovani iznos:

- pjesnička nagrada, u iznosu od 2.655,00 EUR
- dvije studentske stipendije za studente književnosti u iznosu od 665,00 EUR.

Tadijanovićeve povezanost sa zavičajem kao nepresušnim izvorom originalne pjesničke inspiracije, neupitno je pohranjena za vječnost. Njemu u čast, a na ponos gradu Slavanskom Brodu i cijeloj Hrvatskoj, moja je dužnost i obaveza da Spomen-dom nastavi svoju ulogu i misiju čuvara sjećanja na Tadijanovića i na njegova pjesnička ostvarenja.

I evo za kraj, zaista sam sretan što sam imao čast i priliku, zapravo sretan sam što sam živio u ovo vrijeme, da sam svjedočio jednom velikom hrvatskom pjesničkom bardu i da sam u svakom trenutku bio spreman i sa čašću služiti Tadijanoviću i njegovoj ostavštini.

Privatne knjižnice na primjerima ostavština hrvatskih književnika 20. stoljeća

Sažetak

Privatne knjižnice, u vlasništvu privatnih osoba ili obitelji, mogu imati značajnu ulogu u stvaranju i očuvanju kulturno-povijesne baštine. Briga o toj baštini zadaća je svake osviještene zajednice. U ovom radu dan je kratak povijesni pregled privatnih knjižnica nastalih na tlu Hrvatske, okolnosti pod kojima su dolazile u posjed baštinskih ustanova te pregled zakonskih odredaba koje podupiru zaštitu knjižnične baštine. Drugi dio rada posvećen je pitanju zbrinjavanja i prezentacije privatnih knjižnica koje nastaju u novije vrijeme, a imaju obilježja kulturnog dobra. Takve privatne knjižnice najčešće povezujemo s uglednim osobama s područja znanosti, kulture i umjetnosti pri čemu istaknuto mjesto pripada književnicima. Ivana Brlić-Mažuranić, Miroslav Krleža i Dragutin Tadijanović stvorili su u 20. stoljeću vrijedne osobne knjižnice. Smještene u različite baštinske ustanove one poprimaju obilježja memorijalnih zbirki posvećenih sjećanju na određenu osobu i njezino djelo, a s ciljem promicanja hrvatske kulturne baštine.

Ključne riječi: privatna knjižnica, kulturno dobro, 20. stoljeće, književnici, Ivana Brlić Mažuranić, Dragutin Tadijanović, Miroslav Krleža

Private libraries on the examples of legacies of Croatian writers of the 20th century

Summary

Private libraries owned by private owners or families can have a significant role in creating and preserving the cultural- historic heritage. Preserving this heritage is the task of every conscious society. This thesis displays a brief historic view of private libraries that were founded in Croatia, the circumstances under which they came under the ownership of heritage institutions as well as the review of laws that support the protection of library heritage. The second part of the thesis is dedicated to the matter of preserving and presenting of private libraries that have appeared during recent times and have characteristics of cultural heritage. Such private libraries are connected with distinguished individuals from the fields of science, culture and art whereas a prominent place belongs to writers. Ivana Brlić Mažuranić, Miroslav Krleža and Dragutin Tadijanović created valuable personal libraries in the twentieth century. Placed in various heritage institutions, these libraries have taken on characteristics of memorial collections dedicated to the remembrance of a certain person and their work with the goal of promoting Croatian cultural heritage.

Key words: private library, cultural heritage, the twentieth century, writers, Ivana Brlić Mažuranić, Dragutin Tadijanović, Miroslav Krleža